

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra primární a preprimární pedagogiky

Bakalářská práce

Bc. Barbora Weingartová

Environmentální výchova v alternativních mateřských školách

Olomouc 2023

Vedoucí práce: Mgr. Alena Srbená, Ph.D.

Prohlášení studenta:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, uvádím v seznamu použité literatury a zdrojů.

V Olomouci dne

.....

Barbora Weingartová

Poděkování:

Děkuji vedoucí Mgr. Aleně Srbené Ph. D. za odborné vedení, poskytování cenných rad, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnovala.

Obsah

Úvod	6
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	8
1 Předškolní vzdělávání	8
1.1 Mateřská škola	9
1.2 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání	11
1.3 Školní vzdělávací program	12
2 Environmentální výchova	14
2.1 Cíle environmentální výchovy	15
2.2 Prostředky environmentální výchovy	16
2.3 Environmentální výchova v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání	18
3 Alternativní vzdělávání	21
3.1 Funkce a vlastnosti alternativních škol	21
3.2 Rozdělení alternativních škol.....	22
3.3 Montessori mateřská škola.....	22
3.4 Waldorfská mateřská škola.....	24
3.5 Daltonská mateřská škola	25
3.6 Lesní mateřská škola.....	26
3.7 Mateřská škola s programem Začít spolu	27
II. PRAKTICKÁ ČÁST	30
4 Výzkumné šetření.....	31
5 Charakteristika mateřských škol a účastnic výzkumného šetření	34
5.1 Lesní mateřská škola.....	34
5.2 Charakteristika mateřské školy s programem Začít spolu	34
5.3 Charakteristika Montessori mateřské školy	35

6	Analýza a interpretace dat	37
6.1	Polostrukturovaný rozhovor	37
6.2	Zúčastněné pozorování	40
6.3	Analýza školního vzdělávacího programu.....	41
7	Vyhodnocení výzkumného šetření a diskuse	45
	Závěr	51
	Zdroje	53
	Přehled literatury.....	53
	Přehled elektronických zdrojů	55
	Seznam zkratk.....	57
	Seznam příloh	58
	Anotace	76

Úvod

Lidé vznikli v přírodě a jsou její součástí, proto by si měli uvědomovat, jak nesmírně důležité je její zachování. Příroda má pro člověka nesmírný význam, jelikož poskytuje vše potřebné k životu od vody, potravy, vzduchu po domov. Neustálý vývoj lidské společnosti má však za následek environmentální problémy, které se podílejí na její degradaci. Projevují se změnou klimatu, poklesem biologické diverzity, znečištěním ovzduší a vod, vyčerpáváním přírodních zdrojů a negativním vlivem na lidské zdraví. Proto bychom si měli uvědomit, jaký podíl mají lidské zásahy na tyto změny v přírodě a jak je možné to ovlivnit. V minulosti nebyly tyto zásahy tak značné jako v dnešní době z důvodu neustálého růstu počtu obyvatel a tlaku na ekonomický růst. V poslední době si lidé těchto negativních změn začali více všimnout a díky vědeckým publikacím a médiím se stala široká veřejnost více informována o možných budoucích dopadech na naši planetu.

Z tohoto důvodu je velmi důležité šířit osvětu problematiky znečišťování prostředí a vést společnost k odpovědnosti. A proto také vznikla environmentální výchova, jejíž hlavním cílem je vychovávat k udržitelnosti a ovlivňovat rozhodování lidí, které má značný vliv na budoucnost Země. Je tedy podstatné začít s předáváním znalostí již v dětském věku, tedy v prostředí škol, kde se rozšiřují formou environmentální výchovy.

Alternativní vzdělávání nám nabízí nové možnosti a jinou cestu ve vzdělání dětí oproti klasickým školám. Není tak svazováno tradičními metodami, nabízí nové přístupy k dětem a zdravý způsob života, z těchto důvodů přibývá zájem o alternativní školy. Bakalářská práce se zaměřuje výhradně na způsob environmentální výchovy v alternativních školách.

Cílem bakalářské práce je poukázat na přístup alternativních MŠ k environmentální výchově. Práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. Teoretická část je zaměřena na téma předškolní vzdělávání, environmentální výchovu a alternativní vzdělávání. Součástí praktické části je výzkumné šetření zpracované kvalitativní metodou, které bylo zaměřeno na 3 typy alternativních mateřských škol. Pro výzkumné šetření byla využita metoda pozorování, rozhovor a analýza dokumentů.

Téma bakalářská práce jsem zvolila z důvodu mého vlastního zájmu o ochranu životního prostředí, podle mého názoru je potřeba šířit environmentální osvětu a snažit se najít možná

řešení celosvětového problému znečištění a degradace přírody. Ráda bych získané informace dále využila ve své práci pedagoga a k rozšíření mezi ostatní pedagogické pracovníky.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Předškolní vzdělávání

Předškolní vzdělávání je proces, který je organizovaný, odehrává se v určitém čase a na určitém místě, se záměrně vybraným učivem. Tento proces probíhá ve vzájemném působení mezi učitelem a dítětem se snahou dosáhnout určených cílů. (Šmelová, Prášilová 2018)

Předškolní vzdělávání je definováno také jako výchovná a vzdělávací činnost, která se zaměřuje na malé děti, konkrétněji tedy na děti v předškolním období. (Opravilová 2016) Předškolní věk je období života dítěte přibližně od 3 let do počátku povinné školní docházky na prvním stupni základní školy, která připadá zpravidla na 6 rok dítěte. (Šmelová, Prášilová 2018) Díky možnosti odkladu školní docházky může být doba předškolního věku u dětí rozdílná. (Vágnerová, Lisá 2021)

Dle školského zákona pro předškolní vzdělávání 561/2004, který vstoupil v platnost 1.9.2016 je organizováno *pro děti ve věku zpravidla od 3 let do 6 let, nejdříve však pro děti od 2 let*. Tato věta byla změněna 1.9.2020 na *předškolní vzdělávání se organizuje pro děti ve věku od 2 do zpravidla 6 let*. Školský zákon umožňuje odložení povinné školní docházky do zahájení školního roku, v kterém dítě dovršilo 8 let. (RVP, PV 2021 [online])

Předškolní věk lze pochopit i jako období od narození dítěte po jeho nástup na základní školu, z toho první část tohoto období prožívá v rodinném prostředí, kdy se o dítě nejčastěji starají rodiče. Druhá část období se datuje zhruba po třetím roce dítěte, kdy nastává jeho socializace díky nástupu do mateřské školy. (Kořátková 2014)

V teorii pedagogiky je předškolní vzdělávání definováno jako cílený a organizovaný proces, který působí na dítě a zároveň jej podporuje, motivuje, rozvíjí a směřuje k získávání schopností pro jeho další vzdělávací cestu v základní škole. (Opravilová 2016) Od roku 2017 je předškolní vzdělávání v České republice povinné pro poslední ročník před nástupem do základní školy, důvodem je lepší připravenost dětí na povinnou školní docházku. (Šmelová, Prášilová 2018)

Vzdělávání dítěte tedy i procesy s tím spojené probíhají v instituci, která se na ně zaměřuje. Tuto instituci představuje mateřská škola, která podporuje a zároveň i doplňuje rodinné působení, které předává dítěti základy výchovy a zároveň naplňuje jeho individuální potřeby.

Prostředí rodiny hraje primární roli v začátcích života dítěte, formuje jej a podílí se i na jeho správném vývoji. (Průcha, Kořátková 2013)

Mezi hlavní cíle předškolního vzdělávání patří rozvoj fyzických, sociálních, kognitivních, emocionálních a jazykových dovedností dětí. Konkrétněji se u dětí rozvíjí dovednosti jako je samoobsluha, představivost, tvořivost, analytické myšlení, vyjadřování vlastních pocitů a myšlenek, rozhodování, sebevědomí i samostatnost. (Ilgar et al. 2011) Předškolní vzdělávání se podílí na podpoře rozvoje dětské osobnosti a rozvíjí tak oblast rozumovou, emoční i tělesnou. Předškolní vzdělávání dětem pomáhá vytvářet kladné vztahy s vrstevníky i dospělými osobami a seznamuje je se základními pravidly společnosti. (Bytešníková 2007)

Důležitými pojmy, které jsou spojené s předškolním vzděláváním, jsou výchova a vzdělání. (Opravilová 2016) Výchova je proces, který záměrně působí na člověka a má za cíl způsobit změny ve vývoji, které jej pozitivně ovlivňují. (Průcha 2009) Jde také o jednu z nejtěžších úloh člověka, jelikož je tento proces přetrvávající a nekonečný, bez jistého výsledku. Výchovou dítě formujeme, ale při nesprávném působení jej můžeme i deformovat. Dítě je na dospělém působení závislé, jelikož již od narození potřebuje pomoc dospělých, kteří jej učí mluvit nebo základům slušného chování, ale také mu předávají své názory a pohledy na svět. (Opravilová 2016) Dítě díky navázání vztahu s blízkými osobami získává pocit bezpečí, které souvisí s dalším poznáváním, učením a náhledem do fungování společnosti, kterou je obklopeno a přijímá tak pravidla nastavená danou kulturou. (Průcha, Kořátková 2013)

Pojem vzdělání má několik definic, obsahem se jedná o soubor činností a informací, které představují učivo, obsah vzdělávání nebo vzdělávací cíle realizované ve výuce a jsou rozplánovány v kurikulárních dokumentech škol. Dle institucí lze vzdělání chápat jako činnost, kterou organizuje a zabezpečuje školní instituce, díky níž můžeme dosáhnout určitého stupně vzdělání např. základní vzdělání. (Průcha, Kořátková 2013)

1.1 Mateřská škola

Mateřské školy (MŠ) jsou definovány jako zařízení, která navazují na výchovu rodiny a podílí se na starosti o dítě. Pomáhají dítě rozvíjet v citové, rozumové, tělesné, řečové a komunikační oblasti a osvojovat si základní pravidla chování a prohlubovat mezilidské vztahy.

Díky předškolnímu vzdělávání se vyrovnávají rozdíly ve vývoji dětí, které jsou způsobeny sociálním znevýhodněním v rodinném prostředí. (Průcha 2009)

Mateřské školy rozlišuje Školský zákon dle zřizovatele na veřejné, soukromé a církevní školy. Veřejné mateřské školy zřizuje obec, kraj, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) nebo jiný resort a jsou v České republice nejpočetněji zastoupeny. Soukromé mateřské školy zřizuje soukromá právnická nebo fyzická osoba a jejich počet se v poslední době zvyšuje. Církevní mateřské školy jsou zřizovány příslušnou církví, kterou uznává stát a vychází z Rámcového vzdělávacího programu. Jejich cílem je představit dětem základy náboženství, které je i součástí jejich Školního vzdělávacího programu. (Zákon č. 561/2004 Sb., 2021 [online])

Hlavní funkcí mateřských škol není pouze vzdělávání, ale také rozvoj dítěte ve všech oblastech a příprava na jeho životní cestu. Děti si osvojují pravidla chování, správné návyky, hodnoty a rozvíjí sociální chování, při kterém se učí vzájemné spolupráci, komunikaci a hledají si i přátele. Poznávají i děti, které se od nich mohou odlišovat, ať už s jiným mateřským jazykem, vzhledem nebo kulturou a učí se tak přijímat různosti ostatních. (Matějček 2013)

Správné fungování předškolního vzdělávání zajišťují důležité dokumenty, které slouží jako jeho opora. Z historického hlediska je jedním z nich Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, známý také jako Bílá kniha. Byl vydán v roce 2001 a zajišťoval hodnocení předškolního vzdělávání pro rozvíjení vzdělávání dětí pod vedením profesionálních pedagogů. (Průcha, Kořátková 2013)

Bílou knihu nahradila Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2020, na který navázala Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+ (Strategie 2030+). Strategie 2030+ je dokument, který připravuje vzdělávací systém na novinky a zabývá se problémy, které v Českém školství přetrvávaly. Tento dokument má obecný charakter, ve kterém jsou popsány priority, které je potřeba v určitém období řešit, vztahují se především k oblasti regionálního školství. (Fryč et al. 2020)

Hlavní cíle předškolního vzdělávání jsou charakterizovány ve Školském zákoně č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním a vyšším odborném vzdělávání a §33, který stanovuje, že předškolní vzdělávání „napomáhá vyrovnávat nerovnoměrnosti vývoje dětí před vstupem do základního vzdělávání“. (Průcha, Kořátková 2013)

Konkrétní realizace předškolního vzdělávání je definována v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání, který je detailněji popsán v následující kapitole.

1.2 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV) je kurikulární závazný dokument, ve kterém jsou vymezeny hlavní požadavky, podmínky a pravidla pro vzdělávání dětí předškolního věku. RVP PV je vydáváno Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy jako základ pro elementární vzdělávání, poprvé vešlo v platnost 1. září 2007 a je závazné pro všechny mateřské školy, které jsou vedeny v rejstříku škol. (Šmelová, Prášilová 2018)

RVP PV je pedagogický dokument, který je určený pro pedagogy a vztahuje se na všechny pedagogické činnosti, které probíhají ve vzdělávacích institucích, mezi které řadíme mateřské školy pro předškolní vzdělávání, mateřské školy, které jsou zřízeny dle odst. 9, § 16, z. č. 561/2004 Sb., tzv. školského zákona v lesních mateřských školách a přípravných třídách základních škol. (RVP PV, 2021 [online])

Z RVP PV se dále vytvářejí školní vzdělávací programy (ŠVP), které si konkrétní školy a instituce vytvářejí samy dle konkretizovaných cílů a jsou tak pro každou školu specifické. Vzdělávací instituce tak mají volnost a mohou si svůj školní vzdělávací program přizpůsobovat dle svých podmínek, potřeb a možností. (Šmelová, Prášilová 2018)

Rámcové vzdělávací programy se odvíjí od reálných potřeb dítěte, psychických a věkových neobvyklostí, můžeme tak dítěti zajistit vhodné kulturní a sociální prostředí v mateřské škole. V RVP PV nejsou stanoveny jednotlivé druhy výchovy, ale je zde propojeno více složek osobnosti dítěte, které se vzájemně prolínají, lze tedy říci, že je díky tomu předškolní vzdělávání komplexnější a zároveň je zde prostor pro individualitu dětí. (RVP PV, 2021 [online]), (Průcha, Koťátková 2013)

V Rámcovém vzdělávacím programu jsou určeny základní vzdělávací oblasti, kde je konkrétně zadán obsah předškolního vzdělávání. Stanovuje pět vzdělávacích oblastí a v každé z nich jsou tři kategorie, které se navzájem propojují. První kategorií jsou dílčí cíle, které stanovují, co by mělo být u dítěte podporováno, druhou kategorií je vzdělávací nabídka, která představuje praktické a rozumové činnosti a třetí kategorie jsou očekávané výstupy, v nichž

jsou představeny dílčí výsledky, kterých bychom u dítěte měli dosáhnout. (RVP PV, 2021 [online])

Vzdělávací oblasti jsou rozděleny na biologickou oblast (Dítě a jeho tělo), psychologickou oblast (Dítě a jeho psychika), která se dále rozděluje na tři podoblasti (jazyk a řeč; poznávací schopnosti a funkce; sebepojetí, city a vůle), třetí je oblast interpersonální (Dítě a ten druhý), další je sociálně kulturní oblast (Dítě a společnost) a poslední environmentální oblast (Dítě a svět). (RVP PV, 2021 [online])

1.3 Školní vzdělávací program

Školní vzdělávací program (ŠVP) je kurikulum pro předškolní výchovu na úrovni škol, které je zpracováno písemnou formou a musí splňovat podmínky uvedené v RVP PV. Tento dokument by měl být napsán přehledně, aby si čtenář mohl udělat jasný obraz o dané mateřské škole. V ŠVP jsou uvedeny základní důležité informace o mateřské škole a také, jak se odlišuje od jiných škol. Měl by být po čase upraven a aktualizován pedagogickými pracovníky, kteří vyhodnotí, co je potřeba upravit či obměnit a jak lépe zkvalitnit práci v mateřské škole. (Průcha, Kořátková 2013)

ŠVP vypracovává ředitel spolu s pedagogy příslušné mateřské školy, mohou se však zapojit i rodiče nebo děti z MŠ. Školský zákon č. 561/2004 Sb., 2021 nařizuje nutnost mít ŠVP jako součást dokumentace v mateřské škole, je tak volně přístupné k nahlédnutí na webových stránkách školy nebo přímo v její budově, rodiče se tak díky tomu mohou lépe rozhodnout, do kterého zařízení mají své děti přihlásit. (Šmelová, Prášilová 2018), (RVP PV, 2021 [online])

ŠVP by měl obsahovat základní informace o škole, jak vznikla, kde se nachází, vybavení školy, charakteristiky tříd, tedy počet tříd, věk dětí, které školu navštěvují. Dále by zde měla být uvedena obecná charakteristika, do které spadají věcné podmínky, životospráva, organizace, řízení atd., dalším důležitým bodem je organizace vzdělávání, charakteristika vzdělávacího programu a vzdělávací obsah. Poslední kapitolou je evaluační systém, ve kterém je popsáno, jakým způsobem se vyhodnocují naplněné cíle stanovené mateřskou školou. (RVP PV, 2021 [online])

Součástí ŠVP jsou integrované bloky, které musí dle RVP PV obsahovat všechny vzdělávací oblasti. Z integrovaných bloků zjišťujeme nabídku aktivit a očekávané výstupy,

kteře jsou uvedeny tak, aby si děti lépe zapamatovaly nové znalosti a mohly je v budoucnu využívat dále v praxi a k dalšímu vzdělávání. Integrované bloky musí být zpracovány srozumitelně a vhodně pro vzdělávání předškolních dětí. (RVP PV, 2021 [online])

ŠVP bývá zpravidla vypracováváno na 1 až 3 roky, protože je velmi důležité, aby se jeho obsah pravidelně upravoval, dle aktuální situace. Z ŠVP by mělo být jasné, jakým směrem se chce škola vydat, jakým způsobem chce děti učit a jaké má nastavené priority a cíle. (Průcha, Kořátková 2013)

V některých mateřských školách se můžeme setkat s třídním vzdělávacím programem (TVP), jelikož je jeho tvorba nezávazná. TVP vychází z již zmíněného ŠVP a plní funkci pracovního plánu pro učitelky, které si jej samy vytvořily. Je zaměřen na konkrétní cíle a aktivity, které jsou zmíněny ve vzdělávací nabídce integrovaného bloku. Učitelky si na začátku školního roku zvolí témata z ŠVP, na která se s dětmi chtějí zaměřit a svou volbou tak směřují ke konkrétním vzdělávacím cílům a celkovému rozvoji dětí ve všech vzdělávacích oblastech. (Průcha, Kořátková 2013)

TVP je vytvořený na konkrétní třídu, tak aby odpovídal jejich věku, potřebám a schopnostem a měl by být přizpůsobován aktuálním podmínkám a individuálním potřebám dětí. Jak již bylo zmíněno, jedná se o nezávazný dokument, proto není úkol učitele, aby splnil vše z naplánované vzdělávací nabídky. (RVP PV, 2021 [online])

2 Environmentální výchova

Dle Průchy je environmentální výchova „*Součástí současného všeobecného vzdělávání, zaměřená na ochranu a tvorbu životního prostředí. Širší pojetí než přírodovědně založená ekologická výchova. Zahrnuje také sociální, hodnotové a etické zaměření výchovy k aktivní účasti na tvorbě zdravého životního prostředí*“. (Průcha 2009)

Dříve se nevyužíval pojem environmentální výchova, ale ekologická výchova, který je komplexní a spojuje znalosti o životním prostředí a rozvoj postojů jak estetických, tak i etických a rozvoj zodpovědného chování. Není zde zahrnuta pouze přírodní oblast, ale i etická, kulturní a společenská. V ekologické výchově je důležité pochopit vztahy a souvislosti složek životního prostředí. Zajímá nás tedy vzájemnost vztahů mezi živou a neživou přírodou, vzájemné působení organismů i působení lidské činnosti, ale i znalost o důsledcích lidských činností, které působí devastčně a ohrožují tak vodu, půdu, vzduch, flóru, faunu s možností ohrožit lidské zdraví i život na zemi. (Horká 1994)

Pojem ekologická výchova byl nahrazen termínem environmentální výchova a lze je tak považovat za synonyma. (Máchal 2000) Pojem environmentální výchova je vcelku nový a definovalo jej Ministerstvo životního prostředí na konci devadesátých let 20. století. (Leblová 2012) V České republice se environmentální výchova označuje jako „Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta“ (EVVO) a je vymezena dle zákona o životním prostředí. (Broukalová, Novák 2012)

Environmentální výchova nás upozorňuje na důsledky lidského působení, které mají negativní vliv na Zemi. Ukazuje nám také možnosti, jak nebezpečným vlivům předcházet a jak můžeme mít pozitivní vliv na životní prostředí. Pomáhá nám budovat si kladný vztah k přírodě a uvědomovat si jakou má pro nás příroda nenahraditelnou hodnotu. Jedná se tedy o vzdělávací a výchovný proces, který definuje vztah člověka a přírody a jejich vzájemné působení. Důležité je uvědomit si, že lidé jsou zodpovědní za životní prostředí i přírodu, která je obklopuje. (Leblová 2012) Lidé svým chováním a rozhodováním životní prostředí ovlivňují, nepůsobí zde pouze vnější vlivy, ale také vnitřní, jako jsou hodnoty, postoje, znalost problematiky a kompetence. (Činčera 2013)

Mateřská škola je základním těžištěm pro seznamování se s životním prostředím, utváření vztahů v něm a získání důležitých dovedností. V předškolním věku je podstatné poskytnout

dětem kontakt s přírodou, dát jim možnost získávat praktické zkušenosti a dopřát jim hluboký prožitek. Při seznamování s přírodou je vhodné využít herní a umělecké prvky, dbát na sebereflexi a poznávání sebe sama. (Horká 1994)

2.1 Cíle environmentální výchovy

Obecným cílem environmentální výchovy je člověk, který má pozitivní vztah k přírodě, potřebuje přírodu chránit a dozvídat se o ní nové informace tzv. člověk environmentálně senzitivní. Dle výzkumů bylo prokázáno, že tato citlivost je ovlivněna kontaktem s přírodou již od dětství. (Leblová 2012)

U dětí předškolního věku má environmentální výchova za cíl probudit v nich touhu objevovat okolní svět a prohlubovat vztah k přírodě, který je později přeměněn ve schopnost rozeznat nefunkčnost v životním prostředí a následně na to získat potřebu přírodu ochraňovat. Je potřeba děti podporovat a nabádat k lásce k přírodě už v raném věku, protože si pravděpodobně vytvoří hlubší vztah a v dospělém věku ji budou chránit. (Jančaříková 2010)

Pro tvorbu pozitivního vztahu k přírodě lze děti nabádat modely chování, pro které je charakteristická ohleduplnost, odpovědnost, porozumění, empatie, upřímnost a tolerance a zároveň lze ukázat, jaký vliv může mít sobeckost, lhostejnost, pohodlnost a citová a morální chudoba. Tak mohou být dětem prezentovány správné zásady, které jsou pro vytvoření vztahu k životnímu prostředí nezbytné a ovlivňují tak etiku jedince, u kterého se projevuje odpovědnost za vlastní jednání. (Horká 1996)

Předškolní věk je označen jako vhodná fáze v dětském vývoji pro zahájení cesty k environmentální výchově, protože od této fáze se dále odvíjí budoucí vztah pozdějších stádií vývoje k životnímu prostředí. (Horká 1994) Děti předškolního věku již mají povědomí o prostředí, ve kterém žijí a které je obklopuje. Dítě tak získává důležitý kontakt s okolním prostředím a hlavní stanoviska ke světu. (Hederer 1994)

Dětem by mělo být v rámci environmentální výchovy umožněno poznávat přírodu pomocí všech smyslů. U městských dětí by měla kompenzovat stále menší kontakt s přírodou, dopřát jim dostatek prostoru pro poznání a učení, hru a relaxaci v přírodě. (Leblová 2012) Důležitý je kontakt a osobní prožitek s přírodou, který děti nejlépe získají pomocí zkušeností z praktických

činností. Zvláště u mladších dětí se vyplatí více využívat praktické zkušenosti než slovní výklad, jelikož to dále ovlivňuje jejich chování. (Horká 2005)

Environmentální výchova dětem pomáhá poznávat krásy a tajemství přírody, buduje v nich lásku a úctu k přírodě. V dětech je rozvíjeno povědomí o rozmanitosti různých forem života, odpovědnost za životní prostředí a jsou vedeny k vytvoření správné představy o roli člověka v přírodě. Správné hodnoty k životnímu prostředí v environmentální výchově je potřeba vytvářet třemi složkami ekologické výchovy a to vědomostmi, dovednostmi, prožitky a postoji. (Leblová 2012)

2.2 Prostředky environmentální výchovy

Prostředky environmentální výchovy nám slouží jako cesta, kterou dojdeme k vytouženému cíli, proto je důležité vybírat vhodné činnosti a promýšlet jejich návaznost. (Činčera 2007) Dle Vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání by prostředky pro environmentální výchovu měly pomoci dětem utvořit vztah k životnímu prostředí a sblížit se s přírodou. (RVP PV, 2021 [online])

Volit bychom měli především prostředky, díky kterým děti přijdou co nejvíce do kontaktu s přírodou a budou si je moci vyzkoušet pomocí všech smyslů. Přírodu by děti neměly pouze pozorovat, ale naslouchat jejím zvukům, vnímat její vůně a prozkoumat všechny přírodní složky pomocí hmatu. Využívání smyslů při poznávání přírody tak dětem předává větší emoční zážitek. (Hederer 1994)

Své smysly mohou děti využívat i při pozorování, které můžeme zprostředkovat procházkami nebo výlety v okolí mateřské školy, prohlížením naučných encyklopedií nebo dramatizací. Pro děti by měly být dostupné i praktické činnosti, které jsou zaměřeny na starost o zahradu a prostředí mateřské školy. (RVP PV, 2021 [online]) Je důležité, jakým prostředím jsou děti obklopeny, jelikož se podle něj mění jejich chování. (Kraus, Poláčková 2001)

Základní metodou environmentální výchovy je také pozorování, po kterém následuje experiment, díky němuž jsou ještě více prohlubovány prožitky a porozumění dané problematice. K pozorování by měl být dětem dopřán dostatek prostoru a času a učitelka by měla trpělivě a pozorně naslouchat jejich poznatkům. Pro pozorování můžeme využít

mikroskop, lupu nebo třeba dalekohled. Díky experimentům a přímé zkušenosti jsou lépe prožity a pochopeny přírodní zákonitosti. (Jančaříková 2010)

Děti bychom měli aktivně zapojit do praktických činností, ať již zmiňovanou péčí o zahradu, úklid okolí mateřské školy nebo starost o krmení zvířat. Pravidelná starost o rostliny nebo živočichy u dětí rozvíjí pochopení souvislostí mezi prospíváním a péčí o přírodu. (Máchal 2000)

Vhodné je environmentální výchovu propojit s jinými obory jako je výtvarná, hudební a dramatická výchova. (Činčera 2007) Výtvarnými technikami mohou děti ztvárnit přírodní jevy a zážitky spojené s přírodou. Často využívanými materiály jsou přírodniny, ze kterých mohou děti dále tvořit, často využívanou pomůckou ke kresbě bývá klacek a bahno, které dětem k projevení tvořivosti úplně stačí. Při propojení s hudební výchovou můžeme dětem nabídnout k poslechu či zpěvu různé písně s přírodní tematikou nebo zvuky přírody. Díky tomu tak mohou děti aktivně poznávat přírodu a vytvářet si k ní pozitivní vztah. Propojení s dramatickou výchovou má vliv na rozvoj osobnosti, jelikož se děti mohou objevit v situaci někoho jiného a vyzkoušet si tak jejich roli. Při dramatické výchově můžeme pracovat s maskami, rekvizitami nebo loutkami, díky kterým se dětem povede lépe dostat do děje. (Jančaříková 2010)

Opomenout by se neměl ani smysl příběhů, ať jsou čtené, vyprávěné nebo promítané příběhy, mohou sloužit také jako prostředky environmentální výchovy a nabízí se mnoho možností práce s nimi. Při poslechu příběhů se děti projevují aktivně, soustředěně a rozvíjejí tak svou představivost a identifikují se s hrdiny nebo dějem příběhu. Mohou nás motivovat k činnostem, debatám nebo je můžeme využít jako motivaci k jiným projektům a pro posluchače se tak stávají více zapamatovatelnými. (Činčera 2007)

K environmentálnímu vzdělávání nám pomáhají knihy, které se zaměřují na téma přírody nebo převypravují zážitky z přírody. (Jančaříková 2010) Nevýhodou může být nejednoznačnost příběhů, která může později zpochybňovat celý projekt. (Činčera 2007)

Pro děti v předškolním věku plní nesmírně důležitou funkci pohádka, protože pomocí personifikace, antropomorfismu a hlavního hrdiny může být u dětí podporována odpovědnost k ochraně přírody, naopak mohou být ukázány příklady nesprávného chování k přírodě. (Horká 1996)

Důležitým prostředkem environmentální výchovy je cílevědomost, vytvoření přívětivého prostředí a příjemné atmosféry vhodné k tvorbě. Vhodné je děti obklopit přírodními materiály

a hračkami vyrobenými ze dřeva nebo plsti, ale také dřevěným nábytkem. Na zahradě mateřské školy by mělo být několik druhů přírodních povrchů a přírodní prvky ke hře, děti by měly mít možnost hrát si i s vodou. (Leblová 2012)

Hry a herní prvky s environmentální tematikou označujeme pojmem ekohry, může se jednat o hry v přírodě nebo spojené s přírodou. Právě herní a zábavné aktivity pomáhají probouzet v dětech zapálení, vytvářejí příjemné i veselé prostředí a slouží jako pomocník, když chceme děti zaujmout. Proto jsou hry důležitými pomocníky při budování kladného vztahu k environmentální výchově. (Cornell 2012) Dále tu máme i programy, které se specializují na environmentální výchovu, mohou dětem nabídnout kontakt s různými druhy zvířat a předvést jim, jak o ně pečovat. (Jančaříková 2010)

Prostředků environmentální výchovy je nespočet, proto lze říci, že učitelé v mateřských školách mohou vybírat z několika způsobů, jak u dětí předškolního věku budovat pozitivní vztah k přírodě. Jak již bylo zmíněno, je velmi důležité využívat především všechny smysly a neučit děti pouze pojmy nazpaměť, ale nechat je osahat si přírodu vlastníma rukama.

2.3 Environmentální výchova v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání

Environmentální výchova není přímo definována v RVP PV tak jako u Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání, kde je jedním z průřezových témat a nese přímo název Environmentální výchova, ale postupně se prolíná všemi vzdělávacími oblastmi. Nejvíce je však zastoupena ve vzdělávací oblasti Dítě a svět. Je důležité, aby byly znalosti dětí předškolního věku o životním prostředí rozvíjeny ve všech oblastech a tím byl podpořen kladný vztah k přírodě. Environmentální výchova poskytuje možnosti získání a rozvoje všech kompetencí, které jsou v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání jako kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, personální i sociální. (Leblová 2012), (RVP PV, 2021 [online])

Uvedeme si tedy dílčí cíle, které jsou vymezeny v RVP PV a zároveň se vztahují k tvorbě vztahu dětí s přírodou. Z oblasti Dítě a jeho tělo lze zmínit cíl „osvojení si poznatků a dovedností důležitých k podpoře zdraví, bezpečí, osobní pohody i pohody prostředí a vytváření zdravých životních návyků a postojů jako základů zdravého životního stylu“. (RVP PV, 2021 [online]) Učitel by se měl zaměřit na podporu fyzické zdatnosti dětí a pomoci jim vytvořit si

zdravé návyky a postoje. Důležité je umožnit dětem dostatek času v přírodě a na čerstvém vzduchu, seznámit děti s překážkami, které je venku čekají a naučit se vnímat přírodu všemi smysly. (RVP PV, 2021 [online])

Následující vzdělávací oblast Dítě a jeho psychika, která se dále rozděluje na již zmíněné podoblasti Jazyk a řeč, Poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace a Sebepojetí, city, vůle se učitelé snaží vytvořit především psychickou pohodu u dětí a napomáhat jim v dalším procesu učení. (RVP PV, 2021 [online]) „Posilovat přirozené poznávání citů (zvědavosti, zájmu, radosti z objevování); rozvíjet a kultivovat mravní a estetické vnímání, cítění a prožívání a získávat schopnosti záměrně řídit svoje chování a ovlivňovat vlastní situaci“ jsou hlavní dílčí cíle, které se vztahují k tématu environmentální výchovy.

Prostředkem rozvoje environmentální výchovy v psychické oblasti může být volná hra v přírodě, která dětem umožňuje skupinovou práci, díky které se mohou domlouvat a naučit se tak nové pojmy a názvy živé a neživé přírody. Děti tak pracují pomocí popisu okolních vjemů a mohou se tak naučit formulovat své myšlenky a představy. Posloužit nám může odborná literatura, jako je atlas nebo encyklopedie a využít můžeme i literaturu pro děti zaměřenou na přírodu. (Leblová 2012)

Další vzdělávací oblastí je Dítě a ten druhý, kdy jsou učitelé dětem nápomocni při vytváření vztahů s jinými dětmi nebo dospělými. Dílčí cíl, který se vztahuje k ekologickému citění je „vytváření prosociálních postojů, například rozvoj sociální citlivosti, tolerance, respektu a přizpůsobivosti“. K posilování vztahů mezi dětmi i vztahu k přírodě může vyučující využít her v přírodě, kde si děti budou při vzájemné spolupráci utužovat svá přátelství. (RVP PV, 2021 [online])

Čtvrtá oblast nese název Dítě a společnost, kdy učitel dětem předkládá pravidla společného soužití ve společnosti lidí a prohlubuje tak jejich sociální a kulturní oblast. Z této oblasti můžeme zmínit „seznámení se světem lidí, kultury a umění, osvojení si základních poznatků o prostředí, v němž dítě žije“, které se dotýká environmentální výchovy. Důležité je vytvářet u dětí kladný postoj k Zemi, která je našim domovem a uvědomit si i jaké negativní vlivy na ni mohou lidé mít. (RVP PV, 2021 [online])

Poslední, a tedy pátá vzdělávací oblast je Dítě a svět, která je nejvíce zaměřena na environmentální výchovu, protože prohlubuje u dětí znalosti o prostředí, kterým jsou obklopeni a o vlivu lidí na životní prostředí. Z této oblasti lze vybrat za důležité „vytvořit si elementární

povědomí o širším přírodním, kulturním i technickém prostředí, o jejich rozmanitosti, vývoji a neustálých proměnách; pochopit, že změny způsobené lidskou činností mohou prostředí chránit a zlepšovat, ale také poškozovat a ničit; rozvíjet úctu k životu ve všech jeho formách a rozvíjet schopnosti přizpůsobovat se podmínkám vnějšího prostředí i jeho změnám“.

Dětem je přibližováno prostředí kolem mateřské školy, ať už se jedná o hřiště, les nebo louku. Mohou si tak všimnout, jak se prostředí přírody mění během ročních období a jak je potřeba se na ně připravit a jak se těmto změnám přizpůsobit. Děti mohou také pozorovat různé druhy živočichů i rostlin a vytvářet si k nim pozitivní vztah. (Leblová 2012)

Jak je již výše zmíněno nejvíce se na environmentální výchovu zaměřuje oblast Dítě a svět, ale ze zmíněných dílčích cílů z ostatních oblastí RVP PV, lze říci, že environmentální výchova se prolíná všemi jeho oblastmi. Proto je pouze na pedagogy, jak a pomocí jakých prostředků bude u dětí podporovat proenvironmentální chování.

3 Alternativní vzdělávání

Alternativní školy lze chápat jako takové, které se jistým způsobem liší od hlavního proudu standardního vzdělávacího systému, a to bez ohledu na jejich zřizovatele. Zařadit sem můžeme církevní, soukromé, ale i veřejné školy, které se odlišují od proudu převládajícího ve většině škol. Jako synonyma od alternativní můžeme používat pojmy netradiční, nezávislé, otevřené, svobodné školy. (Svobodová, 1996) Alternativní školy se od klasického školství mohou odlišovat způsobem organizování výuky, prostředím mateřské školy, vztahem mezi rodiči a školou, obsahem kurikulárních dokumentů a způsobem hodnocení dětí, které se spíše vztahuje k základním školám. (Průcha 2012)

Definice alternativních škol je několik, protože každá země má na ně jiný pohled. Reformní a svobodné školy vznikaly v Německu především na základě kritiky státních škol. Británie považuje alternativní školy za odlišení od vzdělávání ve státních institucích a jako rozdílné pojetí klasických metod výuky a kurikula. Ve Spojených státech amerických se za alternativy považují především inovativní změny, které se projevují v pedagogických metodách učení a učebních plánech bez ohledu na to, zda se jedná o soukromou nebo státní školu. Různé země se tedy ve výkladech alternativní školy odlišují, proto nelze říct, že by existovala jedna společná definice. (Průcha 2012)

3.1 Funkce a vlastnosti alternativních škol

Alternativní školy jsou specifické a rozmanité druhy vzdělávání a každý druh je výjimečný a má své jedinečné vlastnosti, které u jiných škol nenajdeme, proto je nelze definovat jako celek. Můžeme však uvést pět základních vlastností, které jsou pro všechny jednotné. (Průcha 2012)

Alternativní školy jsou zaměřeny pedocentricky, v centru zájmu je tedy dítě a jeho individualita. Školy jsou aktivní, využívají různé formy vyučování a mají snahu u dítěte rozvíjet odpovědnost a objevování vlastních zájmů. Další vlastností je snaha o komplexní výchovu dítěte, hlavně se tedy soustředí na rozvoj emocionální a sociální oblasti. Alternativní školu můžeme nazvat společenstvím, na jehož fungování se podílí nejen děti a učitelé, ale také rodiče. Děti jsou zapojovány do pracovních činností a edukační prostředí je rozšířeno i mimo třídu,

tento princip můžeme nazvat jako učení „Par la vie – pour la vie“ („z života pro život“). (Průcha 2012) Tyto vlastnosti jsou velmi obecné, proto je konkrétní charakteristika uvedena v následujících kapitolách u různých druhů alternativních škol.

Alternativní školy plní různé funkce, jednou z nich je funkce kompenzační, protože nahrazují nedokonalosti, které jsou ve standartních školách a nabízejí tak nové možnosti ve vzdělávání dětí. Mají i funkci diverzifikační, zajišťují tedy pluralitu ve vzdělávání, protože státní školský systém poskytuje vzdělávání pro hodně lidí a má tak svůj řád a kvalitu. Poslední je inovační funkce, tedy vytvoření prostoru, ve kterém se realizuje experimentování a inovace ve vzdělávání. Inovace mohou být různé podle toho, o který typ alternativní školy se jedná. (Průcha 2012)

3.2 Rozdělení alternativních škol

Jak již bylo zmíněno v předešlé kapitole, alternativní školy mohou být různé, protože ve světě vzniklo několik alternativních směrů. Alternativní školy mohou mít různé zřizovatele, patří sem jak soukromé, tak i státní školy, ale svou pedagogickou osobitostí se odlišují od standartních škol. Alternativní školy můžeme rozdělit do tří skupin na klasické reformní školy, církevní (konfesní) školy a moderní alternativní školy. (Svobodová, 1996)

Mezi klasické reformní školy řadíme Waldorfskou, Montessoriovskou, Freinerovskou, Jénskou a Daltonskou školu. Do skupiny církevních spadají katolické, protestantské a židovské školy. Moderních škol je opravdu velké množství, proto si uvedeme pouze pár příkladů. Zařadit sem můžeme program Začít spolu, školy podporující zdraví, školy s otevřeným vyučováním, mezinárodní školy, školu hrou, lesní školy. (Průcha 2012)

3.3 Montessori mateřská škola

Zakladatelkou Montessori škol byla italská lékařka a pedagožka Maria Montessori, zabývala se dětskými nervovými onemocněními a prací s mentálně postiženými dětmi. Byla zastánkyní pedocentrismu, tedy podřízení vzdělání a výchově individuálním potřebám dítěte. První mateřskou školu otevřela v Římě v roce 1907 pod názvem Dům dětí (Casa dei bambini), tato škola byla určena pro děti z chudých rodin ve věku od 3 do 6 let. Své dílo dále rozšířila a

dostala se tak do povědomí ve Spojených státech amerických, Francii, Anglii a započalo zakládání institucí s Montessori metodikou. (Zelinková 1997)

Maria Montessori využívala svých zkušeností z praxe, kterou získala u postižených dětí, pro které vytvářela speciální materiály k výuce, ty poté zkoušela aplikovat i na zdravé děti. (Zelinková 1997) Jednalo se o pomůcky, které byly určeny k rozvoji všech smyslů a procvičování počtů, psaní a čtení. Děti si osvojily i běžné činnosti jako starost o rostliny, zametání podlahy nebo utírání prachu. (Montessori 2017) Zkoumala a pozorovala základní potřeby a chování dětí a vypořádané informace dále využívala v praxi. (Zelinková 1997)

Marie Montessori definovala polarizaci osobnosti, která je jedním ze znaků její pedagogiky. Jedná se o stav dítěte, které je hluboce ponořeno do aktivity, u níž vydrží do té doby, než se mu podaří její dokončení nebo objasnění. Aktivitu by si děti měly vybírat sami, dle svého uvážení. Podle tohoto modelu se pracuje s dětmi v Montessori školách i v dnešní době. (Filová, Svobodová 2007)

Pro Montessori pedagogiku je typické poznávání světa dětmi, rozvíjení jejich osobnosti, projevování zájmu o nové činnosti, ponaučení se z vlastních chyb a schopnosti samostatnosti. (Zelinková 1997) Dle Marie Montessori je také důležité mít pro děti připravené podnětné prostředí, které bude uzpůsobené jejich věku a napomůže tak jejich přirozenému rozvoji. (Zelinková 1997)

Prostředí je upraveno tak, aby děti mohly snadno manipulovat se všemi předměty a prohlížet si vystavené obrazy. Tak je v dětech více podporována jejich samostatnost a nezávislost. (Zelinková 1997) Přizpůsoben je i materiál a pomůcky, se kterými se dítě dostává do kontaktu. Jsou vyrobeny tak, aby si při jejich používání dítě kontrolovalo samo, zda provádí chybu a opakováním své činnosti zdokonalovalo. (Oprávilová 2016)

Montessori pedagogika pracuje s principy ticha, klidu a míru, díky nimž se děti mohou maximálně soustředit na činnosti. K dispozici jsou dětem i speciální pomůcky, které jsou určeny na procvičování činností z běžného života, rozvíjí smysly, poznávací schopnosti i řeč. (Zelinková 1997)

V mateřských školách se většinou setkáme s učiteli, ovšem ve školách s Montessori zaměřením nalezneme průvodce. Jejich cílem je vytvářet pro děti vhodné prostředí a didaktický materiál, se kterým děti samostatně pracují. Pomáhá dětem dle jejich potřeby, zároveň je při

jejich práci pozoruje, nevyrušuje je při činnostech a dopřeje jim dostatek prostoru a času k dokončení úkolu. (Zelinková 1997)

3.4 Waldorfská mateřská škola

Zakladatelem Waldorfské pedagogiky byl filozof Rudolf Steiner. První škola s waldorfskou pedagogikou byla založena v roce 1919 v německém městě Waldorf. Směrem, kterým se vydávají Waldorfské školy se nazývá antroposofie. Dle teorie antroposofie je člověk složen ze tří světů a každému světu odpovídá jeden druh těla, z toho každé má jiný úkol. (Opravilová 2016) Zároveň má každé vývojové stádium dítěte svou vlastní strategii, podle toho vypadají i metody výuky používané ve Waldorfských školách. (Filová, Svobodová 2007)

Učitelé Waldorfských škol bývají dlouhodoběji vzdělávání v kurzech, které se specializují na waldorfskou pedagogiku. Tyto kurzy jsou organizovány Českým sdružením pro Waldorfskou pedagogiku, přičemž úzce spolupracují s Mezinárodním sdružením pro Waldorfskou pedagogiku. Vznikla také Asociace waldorfských mateřských škol, která sjednocuje všechny mateřské školy s tímto zaměřením. (Průcha, Kořátková 2013)

Vývoj člověka je rozdělen do tří sedmiletých cyklů, které mají specifické postupy výchovy, ale u všech by měla být upřednostňována především citlivá vnímavost a rozvoj rytmických dovedností. (Opravilová 2016) Pro Waldorfskou pedagogiku je důležitá cesta za vlastním sebezpoznáním, ke kterému dítě dojde díky interakcím s dospělými a ostatními dětmi. (Šmelová, Prášilová 2018) Důležitá je také nápodoba, přičemž děti napodobují svého vychovatele, který jim jde příkladem. Proto by děti měly být obklopeny pouze věcmi, které mohou napodobit, děti se tak snadno dostanou i k běžným domácím pracím. (Opravilová 2016)

Děti bývají vedeny k pohybovým aktivitám, díky kterým mohou vyjadřovat své myšlenky. S hudební a pohybovou výchovou je spjat termín eurytmie, který patří mezi originální metody Rudolfa Steinera. Jedná se vyjádření nálady, pomocí volného a přirozeného pohybu, který má za úkol dětem přinášet radost, rozvoj vjemů a nahlédnout do vlastního nitra. (Opravilová 2016)

Při vzdělávání jsou využívány obvykle tvořivé a námětové hry, které pomáhají s rozvojem vyjadřování. Při volných hrách mají děti k dispozici předměty, které jsou vyrobeny pouze z přírodních materiálů a podporují tak představivost. Negativně je pohlíženo na používání digitální technologie dětmi. Důraz je kladen na spolupráci s rodiči, tvorbu společných zážitků a dodržování tradic i s oslavami svátků. (Opravilová 2016)

Prostředí škol bývá vybaveno přírodními materiály, jako je dřevo, včelí vosk nebo textilní materiály. Přírodní materiály plní funkci zdroje energie, která je pro každého člověka důležitá. Školy se odlišují i vzhledem, typické jsou velké místnosti k výuce, velká okna i využití symboliky barev při výzdobě. (Grecmanová, Urbanovská 1996)

Pedagog ve Waldorfské škole se odlišuje od učitelů v tradičních školách hlavně tím, že bere ohled na individualitu dítěte a přistupuje ke každému ohleduplně. Waldorfští učitelé by neměli mít pouze senzitivní přístup, ale také umělecké a řemeslné vlohy. Zároveň by však měli k práci s dětmi přistupovat s nadšením a probouzet v dětech snahu o kreativitu. (Grecmanová, Urbanovská 1996) Učitel má za úkol provázet děti na cestě ke svobodnému životu a zodpovědnosti. Proto jsou školy s Waldorfskou pedagogikou nazývány jako „svobodné“, nejedná se však o svobodu ve výchově, jelikož mají striktně nastavený harmonogram dne. (Průcha 2012)

3.5 Daltonská mateřská škola

Zakladatelkou Daltonské pedagogiky byla americká pedagožka Helen Parkhurst, která založila svou první experimentální školu v roce 1919 ve městě Dalton. Parkhurst navázala spolupráci s M. Montessori, od níž se jí podařilo získat inspiraci, kterou dále využila ve své škole. I v Daltonské pedagogice se zastává svoboda dětí a odpovědnost za sebe sama. Důležité je dopřát dětem i dostatek prostoru pro vlastní rozhodování a samostatnost. (Průcha 2012)

Děti o svých činnostech rozhodují samy, ale musí je za určitou dobu splnit. Činnosti probíhají v centrech aktivit, které si děti plní dle svého vlastního tempa, a tak se i samy učí zodpovědnosti za svou práci. Často zmiňovaným principem je také spolupráce, děti si mezi sebou budují vztahy, ale nemohou se navzájem ovlivňovat při samostatné práci. Děti však mohou dostat i úkoly, které je potřeba vypracovávat ve skupinách, učí se tak navzájem si pomáhat a komunikovat mezi sebou. (Průcha, Kořátková 2013)

Každý z učitelů v Daltonských školách se specializuje na jiný obor, tím se odlišují od jiných alternativních škol. Pro učitele je důležité další vzdělávání a předávání vlastních poznatků dále dětem. Učitelé působí jako pozorovatelé, ale projevují snahu dětem pomáhat a při jejich práci je pozorují a hodnotí. Děti mohou být při své práci od pedagoga i ovlivňovány, aby žádné z dětí svými výkony nevyunikalo nebo naopak nezaostávalo za ostatními. (Svobodová 1996)

3.6 Lesní mateřská škola

Lesní mateřské školy (LMŠ) začaly vznikat v polovině 20. století v severní části Evropy. Za zakladatelku je považována Ella Flatau z Dánska, která hledala způsob, jak se svými dětmi využít vhodně čas, a přitom i podporovat jejich rozvoj. S dětmi chodila na výlety do lesa, využívala prostředí přírody pro různé aktivity, nakonec se k ní začali přidávat i sousedi se svými dětmi. Jelikož se hodně lidem tento nápad zalíbil a rodiče nechtěli dávat své děti do klasických mateřských škol, vznikla tak první lesní mateřská škola. (Vošahlíková 2012)

V České republice je s rozvojem lesních mateřských škol spjato jméno Emilia Strejčková, která je zakladatelkou ekologického centra Toulcův dvůr v Praze. Později byl zahájen provoz mateřské školy, jejíž součástí byla i venkovní třída. (Asociace lesních MŠ, n.d. [online])

V České republice vznikla v roce 2010 Asociace lesních mateřských škol. Hlavním cílem asociace je informovat veřejnost o způsobu fungování lesních mateřských škol, podporovat další vzdělávání předškolních pedagogů poskytováním kurzů a seminářů a se státní správou jednat o legislativních úpravách, které se vztahují k fungování škol. Zároveň i podporovat vznik nových lesních mateřských škol a zvyšovat kvality již vzniklých škol. (Asociace lesních MŠ, n.d. [online])

Lesní mateřské školy definuje školský zákon č. 561/2004 Sb., jako mateřské školy, ve kterých převládá pobyt ve venkovním prostředí nad pobytem ve vnitřních prostorách škol, který má pouze příležitostnou funkci. (MŠMT [online])

Hlavním cílem lesních mateřských škol je vedení dětí ke kladnému vztahu k přírodě a snaha být v neustálém kontaktu s přírodou. Většina aktivit se odehrává venku za jakéhokoliv počasí, proto se velmi dbá na správné oblékání dětí tzv. vrstvení. (Vošahlíková 2012)

Prostory lesních mateřských škol jsou často tvořeny indiánským týpím nebo jurtou, které díky svému kruhovému půdorysu navozují příjemnou atmosféru a nabízí tak dětem možnost být ve spojení s přírodou. Uvnitř může být zřízeno i ohniště nebo kamna pro vytápění. Lesní mateřské školy mohou být vybaveny i srubem, chatou nebo maringotkou, důležité je především nezasahovat příliš do okolní krajiny. (Vošahlíková 2012)

Třídu navštěvuje méně dětí, počet se pohybuje většinou kolem patnácti dětí, jedním z hlavních prvků je vyšší poměr dospělých vůči dětem. Při pobytu venku je nesmírně důležité vybudovat mezi dětmi vzájemnou důvěru a naučit je spolupráci. Lesní mateřské školy pracují i

na dobré komunikaci s rodiči a komunitou, která je pro správný chod zásadní. Vzdělávání dětí probíhá především spontánní hrou nebo získáváním přímé zkušenosti dětmi. (Vošahlíková 2012)

3.7 Mateřská škola s programem Začít spolu

Vzdělávací program Začít spolu známí také jako Step by Step, začal vznikat v 70. letech 20. století ve Spojených státech amerických. Důvodem byla nízká úroveň vzdělanosti, snaha o docílení zajištění podobných možností ve vzdělávání dětí a docílení užší spolupráce škol a rodiny. V České republice se tento program začal objevovat od roku 1994, nejdříve probíhala jeho realizace v mateřských školách, poté se začal rozšiřovat i do základních škol. (Průcha, Kořátková 2013)

Program je zaštiťován mezinárodní asociací International Step by Step Association (ISSA), která má za úkol podporovat nastavené principy a zajistit dostatečnou spolupráci rodičů a komunity se vzděláváním dětí. Do této asociace spadá i česká nezisková organizace Step by Step ČR, o. p. s., jejíž úkolem je nejen pomoci s moderními postupy a metodami v základních i mateřských školách, ale má i jako jediná práva rozšiřovat metodiku programu Začít spolu. (Gardošová, Dujková 2012)

Program začít spolu přejímá myšlenky od významných představitelů psychologie, mezi které patří Carl Rogersem, Erik Erikson, Lev Semjonovič Vygotskij a Jean Piaget. Hlavní myšlenkou je důvěřovat dětem a nechat je díky tomu růst a rozvíjet se po všech stránkách, především získáváním zkušeností. Děti by měly být vzdělávány společně s přihlédnutím na své individuální potřeby. (Filová, Svobodová 2007)

Hlavním cílem programu Začít spolu je naučit se přijímat změny a postupně se s nimi vyrovnat, naučit se kritickému myšlení, aktivně řešit problémy a naučit se zodpovědnému chování. V dětech je také podporována fantazie pomocí tvůrčích činností a podpora zdravých životních návyků. (Gardošová, Dujková 2012)

Jak již bylo zmíněno, důležité je věnovat pozornost individuálním potřebám dítěte a vést je k samostatnému jednání a k získávání zodpovědnosti za sebe sama. Důraz je kladen na úzkou spolupráci mezi rodinou a mateřskou školou, ale i spolupracování ve třídě mezi dětmi.

Příkladem spolupráce s rodiči je i ranní úkol, který musí se svými dětmi před vstupem do třídy splnit, podporuje se tak kooperace mezi rodičem a dítětem. (Gardošová, Dujková 2012)

Prostředí mateřské školy by mělo být pro děti podnětné, aby jim tak napomohlo v jejich osobním růstu, o vytvoření takového prostředí se stará učitel. Charakteristickým rysem mateřských škol vycházejících z programu Začít spolu jsou centra aktivit, která jsou rozmístěna po třídě. Mezi témata, kterými se centra aktivit zabývají, je zařazena hudba, domácnost, dílna, zahrada, pokusy, objevování, knihy nebo kostky. (Gardošová, Dujková 2012)

Z výše představené teoretické části vyplývá, že v předškolním věku dítěte je zásadní působení mateřských škol, které pomáhají ve formování dětí. V našem případě nás zajímají alternativní mateřské školy, které se v několika bodech odlišují od hlavního systému vzdělávání. Mateřské školy by v dětech měly probouzet zájem o přírodu i o její ochranu za pomoci environmentální výchovy. Pokud si děti vytvoří vztah k přírodě, vzniká tak větší předpoklad, že se v budoucnu budou více zajímat o její ochranu a budou tak znát i negativní vlivy, které znečišťují životní prostředí.

Existují všemožné prostředky, kterými můžeme dosáhnout probuzení touhy v objevování přírody u dětí. Děti by měly poznávat přírodu všemi smysly, pozorovat, experimentovat a být v neustálém kontaktu s přírodou. V praktické části byly u vybraných alternativních mateřských škol zjišťovány různé způsoby prostředků environmentální výchovy. Důležité je také jaký vztah k environmentální výchově má učitel mateřské školy a zda je ochoten se dále v tomto oboru vzdělávat. Zásadní je i přizpůsobení prostředí mateřské školy vzhledem k environmentální výchově a její začlenění do školních vzdělávacích programů mateřských škol. To vše je dále rozvedeno a uvedeno níže v praktické části.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část byla zpracována za pomoci metody kvalitativního výzkumného šetření, zaměřeného na 3 typy alternativních mateřských škol (lesní mateřskou školu, Montessori mateřskou školu a mateřskou školu s programem Začít spolu). V kvalitativním výzkumném šetření byly využity metody zúčastněného pozorování, polostrukturovaného rozhovoru a tematické analýzy dokumentů mateřských škol. (Šváříček, Šedřová 2014)

Praktická část se skládá z několika kapitol. V kapitole číslo 4 je uveden hlavní cíl výzkumného šetření, dílčí cíle, výzkumné otázky, popis metody výběru účastníků, metody získání dat a metody vyhodnocení dat. V následující kapitole jsou představeny mateřské školy, ve kterých bylo výzkumné šetření prováděno. U každé z mateřských škol je uvedena jejich charakteristika. Další kapitola se zaměřuje na analýzu a interpretaci dat za využití metody polostrukturovaného rozhovoru, zúčastněného pozorování a tematické analýzy dokumentů, které byly při výzkumném šetření využity. První je uvedeno vyhodnocení informací z rozhovoru s učiteli mateřských škol, druhé pozorování prostředí mateřských škol a třetí analýza jejich ŠVP. Data jsou dále zpracována a jsou sděleny závěry cílů a výzkumných otázek.

4 Výzkumné šetření

Hlavní cíl

Cílem výzkumného šetření je zjistit, zda a jak alternativní mateřské školy pracují s environmentální výchovou a jak různé typy alternativních mateřských škol podněcují děti k ochraně životního prostředí.

Dílčí cíle

- Zjistit, jaké podmínky vzdělávání mají vybrané alternativní mateřské školy pro realizaci environmentální výchovy
- Zjistit zakomponování environmentální výchovy do ŠVP vybraných alternativních mateřských škol
- Zjistit, jaký vztah mají učitelé mateřských škol k environmentální výchově ve vybraných alternativních mateřských školách

Výzkumné otázky

- VO1: Jaké mají alternativní mateřské školy podmínky vzdělávání pro realizaci environmentální výchovy?
- VO2: Jak mají alternativní mateřské školy zakomponovanou environmentální výchovu do ŠVP?
- VO3: Jaký je rozdíl ve vztahu učitelů jednotlivých alternativních mateřských škol k environmentální výchově?

Metody výběru účastníků

Alternativní mateřské školy byly vybrány dle rozdílného zaměření. Zastoupeny jsou tak školy klasického reformního i moderního typu a jsou tedy vhodné k porovnávání. Vybrané druhy alternativních mateřských škol jsou v České republice čteně zastoupeny a jejich počet se stále zvyšuje. Společným jmenovatelem pro vybrané mateřské školy je skutečnost, že jsou zapsány v Rejstříku škol a školských zařízení dle MŠMT. Podmínkou bylo umístění, všechny ze zkoumaných mateřských škol se nachází ve městě Olomouc nebo v jeho blízkosti. Další podmínkou byla heterogenita tříd oslovených mateřských škol a věk dětí, který se tak

pohyboval od 3 do 6 let. Z klasických reformních škol byla vybrána Montessori mateřská škola. Na základě porovnání oficiálních internetových stránek jednotlivých klasických reformních alternativních škol je Montessori v České republice nejrozšířenější (Montessori ČR [online]). Z moderních škol byla vybrána lesní mateřská škola, z důvodu zaměření na přírodu, které je pro bakalářskou práci stěžejní a mateřská škola s programem Začít spolu, protože je také v České republice hodně rozšířená a oblíbená.

Metody pro získání dat

Při výzkumném šetření bylo použito kvalitativní výzkumné šetření, které je založeno na získávání dat zkoumaného jevu v jeho přirozeném prostředí a umožňuje získání podrobnějšího popisu o zkoumané problematice. Výzkum byl proveden s využitím metody polostrukturovaného rozhovoru s učiteli sledovaných mateřských škol, na základě již připravených otázek, jejichž odpovědi byly zaznamenány do záznamových archů, vzor naleznete v Příloze č.1 a celý přepis rozhovorů je přiložen v Příloze č.3. Další použitou metodou bylo zúčastněné pozorování, které bylo zaznamenáváno do záznamového archu (viz. Příloha č.2), rozděleného na dvě části. První část byla zaměřena na přizpůsobení prostředí se zaměřením na environmentální výchovu mateřské školy, třídy a zahrady. V druhé části je zmíněna vybavenost mateřské školy s ohledem na environmentální výchovu i možné využití alternativních zdrojů. Vzor vyplněného záznamového archu zúčastněného pozorování naleznete v Příloze č.4. Poslední výzkumnou metodou byla obsahová analýza školního vzdělávacího programu navštívených alternativních škol, kterou naleznete v Příloze č.5.

Vybrané mateřské školy byly osobně navštíveny, nejprve však proběhl prvotní kontakt pomocí e-mailu a telefonu, kdy byly konkretizovány detaily návštěvy. Ve sledovaných mateřských školách probíhalo výzkumné šetření od otevření mateřských škol (čas byl rozdílný, dle harmonogramu příslušné školy) do 12 hodin. Pozorován byl průběh ranní činnosti, řízené aktivity, případně pobyt venku a oběd. Díky tomu mohou být porovnány nabídky činností pro děti, vzhled prostředí mateřské školy i způsob komunikace učitelek s dětmi.

Metody vyhodnocení dat

Data získaná ze zúčastněného pozorování, polostrukturovaného rozhovoru a obsahové analýzy ŠVP byla dále zpracována metodou konstantní komparace. (Šváříček, Šed'ová 2014)

Prvním krokem byl přepis dat do písemné formy, které byly dále rozděleny do tří kategorií, ve kterých se hledaly společné a rozdílné znaky. Kategorie se shodují s výzkumnými otázkami. První kategorie se zaměřuje na podmínky vzdělávání pro realizaci environmentální výchovy, druhá kategorie na zakomponování environmentální výchovy do ŠVP a třetí kategorie na porovnání rozdílů v přístupu učitelů k environmentální výchově.

5 Charakteristika mateřských škol a účastnic výzkumného šetření

5.1 Lesní mateřská škola

Lesní mateřská škola je soukromé předškolní zařízení, které je vedeno v rejstříku škol MŠMT. Mateřská škola je členem Asociace lesních MŠ a účastní se jejich pravidelných vzdělávacích projektů. Vzdělávací program a činnosti bývají realizovány převážně ve volné přírodě, za každého počasí na venkovním prostranství pozemku mateřské školy. Mateřská škola má dvě heterogenní třídy, tedy věkově smíšené v rozmezí od 3 do 6 let. Maximální kapacita obou tříd je 15 dětí, které mají na starost vždy dva průvodci, kteří se na vzdělávání dětí podílejí společně.

Pozemek LMŠ se nachází na louce u rybníku, je obehnan keři a trávou, kterou rozdělují na sečenou a nesečenou s níž dále pracují v rámci různých aktivit. Zázemí je tvořeno dvěma mobilními domky, týpím, přístřeškem se stoly a lavicemi, ohništěm, blátivou kuchyní, záhonky, kompostovištěm a dvěma kompostovacími toaletami. Mobilní domky jsou dětmi využívány především k uložení věcí, odpočinku a v zimním období fungují jako prostor pro zahřátí a oběd. Typické hračky zde nenajdeme, děti mají k dispozici hračky nabízené přírodou, tedy klacky, kameny, ale také různé pracovní nástroje, se kterými se v průběhu roku učí pracovat. Důležitá je i spolupráce s rodiči, kteří se aktivně zapojují do dění v mateřské škole, jednat se může o společné akce nebo dobrovolné brigády.

Učitelka č.1:

Věk: 49 let

Vzdělání: Vysokoškolské v oboru pedagogiky

Délka praxe: 30 let

5.2 Charakteristika mateřské školy s programem Začít spolu

Mateřská škola pracující ve vzdělávacím programu Začít spolu se řadí mezi státní školy a nachází se v centru města Olomouc. Třídy jsou nově zrekonstruovány a upraveny tak, aby odpovídaly myšlenkám programu Začít spolu. Mateřská škola má dohromady tři třídy

heterogenního typu, které navštěvují děti ve věku od 3 do 6 let. Každá třída má kapacitu 25 dětí, o které pečují dvě učitelky, které působí souběžně především při pobytu venku a v průběhu oběda.

Třídy mají dostatečně velké prostory, jejichž součástí jsou tzv. centra aktivit, ve kterých děti realizují nabízené činnosti. Center aktivit je v každé třídě 12 – Dramatika, Domácnost, Hudba, Ateliér, Pokusy a objevy, Dílna, Knihy a písmena, Kostky, Sport, Voda a písek, Příroda, Hry. Učitelky pro děti připravují na každý den vzdělávací nabídku, ze které si děti samostatně vybírají a po jejím dokončení zhodnotí svou práci. Mateřská škola se nachází v budově složené ze dvou pater, z toho jedna třída je spolu s hygienickým zázemím ve spodním patře a zbylé dvě třídy v patře horním. Mateřská škola disponuje také zahradou, ve které se postupně budují i centra aktivit. Z důvodu malého prostoru na zahradě MŠ se třídy často vydávají na procházky do parků či do města. Mateřská škola si zakládá na spolupráci s rodiči, mají tak možnost účastnit se různých akcí, setkání a aktivit svých dětí.

Učitelka č.2:

Věk: 34 let

Vzdělání: Vysokoškolské v oboru pedagogiky

Délka praxe: 7 let

5.3 Charakteristika Montessori mateřské školy

Mateřská škola Montessori se řadí mezi soukromé mateřské školy, které jsou zapsány v rejstříku škol MŠMT. Mateřská škola se nachází v centru města Olomouc a její prostředí je upraveno podle principů a zásad Marie Montessori. Mateřská škola má dohromady dvě heterogenní třídy s celkovou kapacitou 20 dětí ve věku od 3 do 6 let. Ve třídě jsou vždy dvě učitelky, z toho jedna je rodilá mluvčí angličtiny, děti se tak přirozenou formou seznamují s druhým jazykem.

Prostory tříd jsou čisté a vzdušné, děti mají k dispozici různé materiály a pomůcky. Ve třídě nenalezneme žádné plastové hračky nebo nábytek, vše je vyrobeno ze dřeva či jiných přírodních materiálů. Všechny pomůcky jsou uspořádány dle zaměření a tak, aby byly pro děti volně dostupné. Aktivity jsou individualizované a děti na nich pracují především samostatně u stolu

nebo na koberci. Ve třídě se dbá na procvičování koncentrace a ticha. Obě třídy mají společné šatny i hygienické zařízení. Ke škole patří malá zahrada, na které jsou umístěny prolézačky pro děti, v blízkosti je i park. Mateřská škola navazuje úzké spolupráce s rodiči, jsou tak zapojeni do aktivit školy a mohou se podílet i na jejich organizaci.

Učitelka č.3:

Věk: 30 let

Vzdělání: Vysokoškolské v oboru sociálních prací, český národní kurz Montessori kurz pro pedagogy

Délka praxe: 3 roky

6 Analýza a interpretace dat

6.1 Polostrukturovaný rozhovor

Polostrukturovaný rozhovor probíhal v rámci návštěvy mateřské školy s učiteli příslušných mateřských škol, jako podklad byl využit záznamový arch s již připravenými otázkami (Příloha č.1). Úplný přepis rozhovorů naleznete v Příloze č.3.

Polostrukturovaný rozhovor s učiteli mateřských škol byl zaměřen na metody, které jsou při vzdělávání dětí využívány nejčastěji. Zbytek rozhovoru byl specializován na téma environmentální výchovy, tedy jaká je časová dotace zmíněného tématu v průběhu týdne, oblíbené aktivity, přizpůsobení prostředí, zapojení mateřských škol do ekologických programů, vzdělávání učitelů, projekty pořádané MŠ a využívání experimentálních metod.

- **Lesní mateřská škola**

Při návštěvě lesní mateřské školy byl rozhovor veden s ředitelkou, která působí i jako průvodce dětí. Děti jsou neustále v přímém kontaktu s okolní přírodou a při vzdělávání se často využívá prožitková metoda, která je pro environmentální výchovu klíčová. Každý den jsou dětem předkládána environmentální témata, probírána jsou v prostředí přírody a doplněna o práci s přírodními materiály, které dětem slouží ke hře i tvoření. Dále uvedla, že u dětí jsou experimentální metody velmi oblíbené, na výpravy do okolí si s sebou běžně berou lupy, síťky nebo klíče, díky kterým mohou pozorovat květiny, hmyz a různé jiné druhy živočichů. Zvířata jsou členy mateřské školy, jelikož jsou dětem každý den nablízku pes a kůzle, které mají děti na starost.

Ředitelka uvedla jako oblíbenou aktivitu práci na blátivém kopci, která dětem nabízí možnost volné práce s hlinou, z níž děti vytvářejí sochy nebo pracují s rýčem či lopatou. Zmínila také stavění bunkrů, sběr květin, brouků a odpadu, který děti každodenně sbírají z okolní přírody a následně třídí. Konkrétně třídění odpadu se v lesní mateřské škole věnovali v rámci projektového dne, který byl určen pro rodiče s dětmi. Organizaci projektových dnů se v lesní mateřské škole věnují pravidelně, dalším ze zmíněných byl den zaměřený na ptáčky, tedy výrobu krmítek, které následně umístili v okolí MŠ. Vždy, když se průvodci s dětmi vydají na výpravu, mohou navštívit umístěná krmítka, pozorovat druhy ptáků a krmit je.

Jednou z hlavních oblastí, na kterou se lesní mateřská škola zaměřuje, jsou udržitelné zdroje. Dle ředitelky je nesmírně důležité, aby si děti uvědomily, že přírodní zdroje nejsou samozřejmost, proto zavedla hospodaření dětí s vodou, solární panely a suché záchody. Nedaleko mateřské školy se nachází ekocentrum, které průvodci pravidelně navštěvují a vzdělávají se dále na přednáškách a workshopech v problematice environmentální výchovy. Ředitelka uvedla, že během rozhovoru se jeden z průvodců účastní kurzu organizovaného Asociací lesních mateřských škol.

- **Mateřská škola s programem Začít spolu**

V mateřské škole s programem Začít spolu byl polostrukturovaný rozhovor proveden s učitelkou a následně i s ředitelkou MŠ. Učitelka uvedla, že se s dětmi věnují skoro každý den environmentálním tématům, které zařazují do center aktivit Pokusy a objevy i příroda. Pokusy jsou mezi dětmi populární, jednou z posledních aktivit, o kterých se zmínila, bylo zkoumání hmyzu, včel a plástve pod mikroskopem, výroba sopky nebo zkoumání funkce kožichu ledních medvědů. Centrum aktivit Pokusy a objevy je tak vybaveno velkým množstvím pomůcek, které mají děti k dispozici. Mezi ně patří například již zmíněný mikroskop, zkumavky, lupy a váha.

Uvedla, že každá ze tříd disponuje šnekem Oblovkou, o kterou se děti starají dle rozpisu uvedeného před vstupem do třídy. Každé z dětí má na okně svůj květináč, ve kterém si pěstují kukuřici nebo hrášek, pozorují jejich růst a pravidelně je zalévají. V mateřské škole bývají často realizovány projektové dny, které se zaměřují na environmentální témata. Učitelka zmínila poslední projektový den, kdy děti mohly pozorovat netopýra a dozvědět se více informací o jeho způsobu života. Dále zmínila projekt zaměřený na stromy, konkrétně tedy na fotosyntézu, druhy stromů a jejich hlavní znaky. Celý tento projekt byl spolu s aktivitami realizován v přírodě.

Učitelka se svěřila, že ona a její kolegyně se zaměřují spíše na sociální oblast než na environmentální, přesto však jedna z učitelek měla navštívit ekocentrum Sluňákov kvůli semináři, který byl nakonec zrušen.

- **Montessori mateřská škola**

V Montessori mateřské škole byl rozhovor uskutečněn s dvěma učitelkami z jedné třídy. Jedna z učitelek je rodilou mluvčí a baví se s dětmi pouze v anglickém jazyce, druhá učitelka naopak mluví česky, aby děti získaly základy z obou jazyků.

Učitelka uvedla, že environmentální výchově se s dětmi nevěnují během řízené činnosti, děti si vybírají aktivity podle vlastního rozhodnutí během pracovního cyklu. Řízená činnost probíhá při tzv. circle time, který je realizován před obědem a trvá cca 15 minut. Během circle time si učitelky s dětmi povídají o aktuálních tématech z integrovaných bloků a každé z dětí má možnost mluvit o tématu dle vlastní volby.

Aktivity spojené s environmentální výchovou, které učitelky zmínily, se zabývají tříděním odpadu, kartičky s obrázky zvířat a stopy zvířat. Učitelky pro děti nevytváří experimenty, ale mateřská škola disponuje lupou, herbáři a kameny, které si děti berou dle svého uvážení. Součástí třídy je akvárium s rybičkami, které děti mohou samostatně krmit a pozorovat. Také si každé z dětí pěstuje svou vlastní rostlinu, o kterou pečují a sledují, jak je rostlina ovlivněna přísunem vody a slunce.

Ohledně projektů bylo učitelkou sděleno, že bývají zaměřovány spíše na sport než na environmentální výchovu. Učitelka vzpomněla projekt, který se zabýval rostlinami, kdy si děti sázely semena do recyklovatelných odpadů. V budoucí době není žádný další projekt s environmentální tematikou plánován. Učitelka se také svěřila, že se ona ani kolegyně prozatím nezúčastnily žádného kurzu, který by rozšiřoval znalosti o environmentální výchově.

Z rozhovorů s učitelkami příslušných alternativních mateřských škol můžeme vyzorovat, že všechny dětem předkládají environmentální témata, odlišují se však v jejich týdenní četnosti. Lesní mateřská škola a mateřská škola s programem Začít spolu se environmentálními tématy zabývají každý den a často využívají i prožitkové metody za pomoci různých experimentů. Naopak Montessori mateřská škola environmentální témata nezařazuje každý den a experimenty pro děti nepřipravují. Všechny školy jsou však vybaveny badatelskými pomůckami, které mají děti během dne k dispozici. Každá z učitelek představila aktivity, které jsou oblíbené dětmi a týkají se environmentální výchovy a projekty, které se na toto téma zaměřují. Lesní mateřská škola a mateřská škola s programem Začít spolu připravují často projekty, které se vztahují k přírodním tématům, naopak Montessori mateřská škola je pořádá

zřídka, spíše se zaměřuje na témata jiného typu. Každá z mateřských škol disponuje zvířetem i rostlinami, které mohou děti pozorovat a starat se o ně. Průvodci lesní mateřské školy se od učitelů ostatních sledovaných odlišují pravidelnými návštěvami seminářů a kurzů, kterými dále rozšiřují znalosti v oblasti environmentální výchovy. Učitelé mateřské školy s programem Začít spolu a Montessori mateřské školy navštěvují kurzy, které jsou jiného zaměření.

6.2 Zúčastněné pozorování

- Lesní mateřská škola

Prostředí LMŠ je vzhledem k environmentální výchově přizpůsobeno dostatečně, jelikož se mateřská škola nachází v blízkosti lesa a je vzdálena od ruchu města. Mateřská škola má ve svém okolí rybník, louku i pole. Zahrada je vybavena kompostem, truhlíky se zeleninou a bylinkami i ovocnými stromy. Součástí LMŠ jsou dva druhy zvířat, pes a kůzle. Jak již bylo zmíněno, mateřská škola se nachází v srdci přírody, proto je obklopena několika druhy rostlin a plodin. V mobilním domku mají děti k dispozici mnoho druhů encyklopedií a knih s přírodní tematikou.

Pomůcky, které děti využívají, jsou čistě přírodních materiálů (dřevo, kámen, kůra, piliny), upravovat je mohou pomocí nástrojů. Děti používají recyklovatelný papír, který využívají několikrát, poté s ním podpalují v ohništi. V LMŠ se zaměřují na šetření vody, proto si děti nosí vlastní vodu v kanystru a hospodaří s ní dle potřeby. Dětem je vštěpována možnost využití alternativních zdrojů, protože LMŠ disponuje solárními panely, z kterých čerpají energii. Děti jsou vedeny k dodržování spotřebního koše a v nabídce mají občasně i vegetariánské pokrmy s nahrazením masa za tofu.

- Mateřská škola s programem Začít spolu

Prostředí mateřské školy se nachází v centru města Olomouc, disponuje však zahradou, na které si pěstují bylinky. Součástí mateřské školy s programem Začít spolu je jeden druh zvířete, šnek Oblovka. Ve třídě se nachází několik druhů pokojových rostlin a rostliny pěstované přímo dětmi, na zahradě najdeme listnaté stromy. Děti mají ve třídě dostatek knih s přírodními tématy a encyklopedií. Mateřská škola nedisponuje pomůckami z přírodních materiálů, občas jsou

k dispozici při otevření centra Dílna. Mateřská škola se nezaměřuje na šetření papíru, spotřebu vody, alternativní využití zdrojů ani možnost vegetariánské stravy.

- **Montessori mateřská škola**

Montessori mateřská škola se nachází v centru města, není tedy dostatečně obklopena přírodou. Zahrada mateřské školy nemá prvky environmentální výchovy. Součástí třídy je akvárium s rybičkami, děti se tedy starají o jeden druh zvířete. Ve třídě nalezneme několik druhů pokojových i řezaných rostlin, také rostliny pěstované dětmi. Děti si mohou prohlížet knihy s přírodními tématy i encyklopedie, jelikož ve třídě jich je značné množství. Pomůcky, se kterými děti pracují, jsou vyrobeny pouze z přírodních materiálů, hlavně ze dřeva. Mateřská škola se nezaměřuje na úsporu papíru, vody, elektřiny ani o možnost vegetariánské stravy.

6.3 Analýza školního vzdělávacího programu

Při návštěvě mateřských škol mi bylo umožněno nahlédnout do školních vzdělávacích programů. Při vyhodnocování je zmíněn název daného ŠVP, charakteristika obsahu, přístup k dětem a případně filozofie dané mateřské školy. Zmíněny jsou hlavní cíle, které si mateřské školy vytyčily, metody práce a spolupráce s rodiči. Dále je uveden harmonogram mateřských škol, z důvodu porovnání délky probíhaných činností a času stráveném venku. Posledním kritériem analýzy je vzdělávací obsah, tedy názvy integrovaných bloků a cíle zaměřené na environmentální výchovu. Pro zachování anonymity mateřských škol necituji konkrétní ŠVP. Ukázkou obsahové analýzy naleznete v Příloze č.5.

- **Lesní mateřská škola**

Školní vzdělávací program lesní mateřské školy se nazývá *Poznáváme společně svět* a zakládá si především na individualitě dětí, dle které se k nim i přistupuje. Inspirován je filozofií Marie Montessori a mottem „Pomoz mi, abych to dokázal sám“. Jedním z cílů je rozvíjet u dětí představivost a vnitřně je motivovat, tak aby si mohly samy zvolit čím se chtějí zabývat. Příroda je zde hlavním tématem, jelikož je dle ŠVP považována za ideální prostředí pro zdravý vývoj

dítěte. Pobyt v přírodě je nezaměnitelně spjat s průzkumnými výpravami, na kterých děti prohlubují své znalosti o zvířatech, rostlinách, ale i lidských vlivech na přírodu.

Hlavní metodou práce v LMŠ je prožitkové učení, přirozené pozorování a volná hra, díky níž jsou u dětí rozvíjeny sociální dovednosti. Děti jsou tak podporovány k vzájemné spolupráci a vymýšlení společných projektů. Samostatnost je jedním z hlavních prvků programu, děti si tak osvojí činnosti, jako je sekání dřeva nebo úklid. Využívá se i metoda nápodoby, děti přejímají od průvodců a od ostatních dětí cenné zkušenosti. Díky věkovému rozdílu je u dětí rozvíjena vzájemná pomoc, podpora, empatie a trpělivost.

Dle ŠVP je zahájen den LMŠ v 7:30 začátkem provozu, děti se scházejí u týpí a mají prostor pro volnou hru. Od 8:30 do 9:00 probíhá společné přivítání pomocí básniček, písniček a řízená činnost v kruhu. Následuje hygiena, svačina a dopolední výprava, kterou mohou zahrnovat rukodělné činnosti, volná hra nebo školní příprava. Ve 12:00 se vrací zpět na hygienu a oběd, po kterém následuje odpočinek a klidová činnost do 14:00. Poté si děti dle svých potřeb nachystají svačinu a mají prostor k volné hře, během které si děti postupně vyzvedávají rodiče. Všechny zmíněné činnosti jsou realizovány venku, výjimkou je odpočinek a při nepříznivém počasí svačina a oběd.

Vzdělávací obsah je rozdělen do čtyř integrovaných bloků, které nesou názvy ročních období, tedy Podzim, Zima, Jaro a Léto. Součástí vzdělávací nabídky jsou i průřezová témata, která nespádají do integrovaných bloků a dětem jsou přibližována bez ohledu na zrovna probírané téma (Vesmír, Lidské tělo, Výchova ke zdraví). Každý blok obsahuje popis, ve kterém je vysvětleno jeho zaměření, ale také probíraná témata a plánované aktivity. Integrované bloky jsou doplněny cíli, vzdělávací nabídkou a očekávanými výstupy.

Environmentálně zaměřené cíle:

- Seznámit se s probouzející přírodou
- Naslouchat přírodě
- Objevovat vlastnosti a vůně u objektů v přírodě
- Pozorovat změny po zimě v přírodě
- Sledovat tůň, lovit vodní bioty
- Pečovat o zahrádku
- Vnímat přírodu všemi smysly

- **Mateřská škola s programem Začít spolu**

Školní vzdělávací program nese jméno „Svět očima dětí“, děti jsou tak postupně seznamovány s okolním prostředím mateřské školy a získávají nové praktické dovednosti, vědomosti a postoje. Mateřská škola pracuje na základě filozofie bezpečného prostředí s respektem v komunikaci mezi dětmi a dospělými. K dětem se přistupuje s partnerským přístupem a ohledem na jejich individuální potřeby a zájmy. I přesto, že je dětem dána určitá svoboda a volnost, musí se řídit nastavenými pravidly, na kterých se mohou samy podílet. Vzdělávací nabídka je tvořena podle aktuálních témat a potřeb dětí, které se rozhodují a vybírají si činnosti, kterým se chtějí věnovat. Po dokončené činnosti si děti zhodnotí svou práci pomocí sebereflexe.

Mateřská škola je otevřena od 6:15, kdy se děti postupně scházejí v první třídě, ve které jsou do 7:00. Poté se děti věnují spontánním činnostem již ve svých třídách až do 9:00, kdy je zahájena práce v komunitním kruhu. V komunitním kruhu si děti opakují písničky i básně a povídají si o aktuálním počasí, ročním období a kalendáři. Následují připravené činnosti v centrech aktivit a samostatná práce dětí, která je zakončena hodnotícím kruhem. V 10:00 začíná převlékání dětí a pobyt venku, po kterém přichází na řadu oběd a odpočinek, který trvá do 14:00. Dále následuje svačina, probíhají spontánní aktivity, při kterých si rodiče postupně vyzvedávají své děti. Provoz mateřské školy je ukončen v 16:00.

Vzdělávací obsah je rozdělen do šesti integrovaných bloků, které nesou název Dítě a svět, Človíček a lidé, Hrátky v přírodě, Slavnosti a tradice, Děti v říši fantazie a Dítě a hry. V každém z integrovaných bloků nalezneme záměr, ve kterém je objasněno, čemu se budou učitelé s dětmi věnovat a jaké aktivity budou dětem nabídnuty, následují očekávané výstupy a klíčové kompetence.

Environmentálně zaměřené cíle:

- Seznámit se s životním prostředím, podmínkami, ekosystémy
- Poznávat nutnost ochrany živé i neživé přírody
- Udržovat pořádek a čistotu ve třídě i na zahradě
- Odhalit vztahy mezi přírodou, počasím, lidmi a jejich působením na přírodu

- **Montessori mateřská škola**

Školní vzdělávací program má všeobecný název ŠVP pro Montessori mateřskou školu a řídí se zásadami Montessori pedagogiky, která dětem umožňuje svobodný a samostatný projev během vlastních činností. Mateřská škola dětem nabízí připravené prostředí, ve kterém se mohou realizovat. Vzdělávání dětí probíhá s využitím metody polarizace pozornosti, svobodné volby, fyzické a duševní jednoty i volného a přirozeného pohybu. K dětem se přistupuje s respektem a s ohledem na jejich individuální potřeby. Děti mají možnost osvojit si základy sebereflexe, spolupráce, samostatnosti a jsou vedeny k respektu k odlišným národnostním a kulturním rozdílům, díky multikulturnímu prostředí. Činnosti jsou především organizované, tak aby každé z dětí mohlo pracovat svým tempem, poté se mohou věnovat spontánní hře, na kterou mají pouze přiměřený čas.

Mateřská škola je pro děti otevřena od 6:30 a postupné scházení probíhá venku na zahradě a je ukončeno v 8:30. Poté se děti odeberou do svých tříd a je realizována průběžná svačina a dopolední pracovní cyklus, který je ukončen v 11:30. Následuje řízená činnost tzv. circle time, který se realizuje před obědem a trvá cca 15 minut. Během něj bývají zmiňována aktuální témata z integrovaných bloků. Poté je na řadě oběd, kdy nejdříve obědvají mladší děti a starší děti jsou na zahradě, následně na to se vystřídají a obědvají starší děti a mladší děti odpočívají. Od 13:15 se starší děti se věnují pracovnímu bloku, který je ukončen ve 14:15, kdy následuje odpolední svačina a odchází se ven na zahradu, kde si rodiče postupně vyzvedávají děti. Provoz mateřské školy je ukončen v 17:00.

Vzdělávací obsah je rozdělen na vzdělávací oblasti dle Marie Montessori (Cvičení praktického života, Smyslová výchova, Jazykový materiál, Matematika a Kosmická výchova) a integrované bloky, kterých je deset (Noví kamarádi, Moje smysly, Listujeme knížkou, Zimní svátky, Starám se o své tělo, Objevujeme svět, Zvířátka tu žijí s námi, Den Země, Moje místo a Sluníčko nás hřeje). Integrované bloky však nejsou pevně dané a učitelé si z nich vybírají pouze vhodné cíle.

Environmentálně zaměřené cíle:

- Vytvořit si odpovědný postoj k životnímu prostředí
- Pečovat o okolí a společnost

7 Vyhodnocení výzkumného šetření a diskuse

VO1: Jak mají alternativní mateřské školy přizpůsobené podmínky vzdělávání vzhledem k environmentální výchově?

Lesní mateřská škola se nachází za městem u lesa, v její blízkosti je rybník, louka a pole, děti jsou tak každodenně ve venkovním prostředí, které je ideální k prohlubování vztahu s přírodou. Na zahradě si děti pěstují bylinky, ovoce a zeleninu, o kterou se samy starají a mohou si tak uvědomit, jakou hodnotu mají rostliny pro člověka a získat praktické zkušenosti. Během průzkumů se věnují sbírání odpadu a dále ho třídí, vybaveni jsou solárními panely a vodou, kterou si děti nosí z domu, získávají tak znalosti o možnostech využití udržitelných zdrojů. Lesní mateřská škola dětem nabízí i rostlinnou stravu, která občas nahrazuje maso, aby se děti dozvěděly o různých možnostech snížení vlivu na životní prostředí a rozdílných způsobech stravování, které jsou šetrnější k životnímu prostředí. Děti pracují čistě s přírodními materiály nebo s pracovním nářadím a rozvíjí tak schopnosti spojené s jeho používáním. Díky tomu mohou přijít do kontaktu s přírodou za pomoci všech smyslů. Součástí mateřské školy je pes a kůzle, o které se děti starají a doprovází je na výpravách. V mobilním domku jsou dětem k dispozici encyklopedie či knihy s přírodní tematikou, děti tak mohou pomocí pozorování prohlubovat svůj vztah k přírodě.

Mateřská škola s programem Začít spolu se nachází v centru města a disponuje zahradou, která není příliš rozlehlá, ale umožňuje tak dostatečný kontakt s přírodou, který je důležitým prostředkem environmentální výchovy. Na zahradě si děti pěstují bylinky a součástí třídy jsou rostliny a šneci, o které se starají a mohou tak lépe pochopit souvislosti vztahu mezi člověkem a přírodou. Třída je vybavena dostatečným množstvím knih o přírodě a encyklopediemi, které jsou dětem volně k dispozici k pozorování. Součástí třídy jsou i centra aktivit zaměřená na přírodu a pokusy, která jsou vybavena značným množstvím pomůcek, které dětem umožňuje lepší pochopení přírodních zákonitostí.

Montessori mateřská škola se nachází v centru města a disponuje malou zahradou, která je dostačující k zajištění kontaktu dětí s přírodou. U dětí je podporována starost o rostliny a rybičky, které mají své místo ve třídě a jsou umístěny ve výšce dětí, což jim umožňuje lepší možnosti pro pozorování a pochopení přírodních vztahů. Třída má svůj koutek věnovaný přírodě, ve kterém se nacházejí knihy s přírodní tematikou, kartičky s živočichy a rostlinami, herbáře, stopy zvířat i badatelské pomůcky, které dětem dávají možnost využívat všechny

smysly k prohlubování znalostí environmentální výchovy. Veškerý nábytek a pomůcky ve třídě jsou vyrobeny z přírodních materiálů, převážně ze dřeva.

K mateřským školám náleží zahrady, na kterých bývá realizován pobyt venku, mohou být pořádány projektové dny a venkovní aktivity, díky kterým si děti udržují kontakt s přírodou. Všechny mateřské školy disponují zvířetem a rostlinami, o které se mohou děti starat, pozorovat jejich následující vývoj a dozvědět se tak více o souvislostech mezi lidským působením a přírodními ději. Součástí všech MŠ jsou encyklopedie a knihy s přírodními tématy tak jako badatelské pomůcky, které mají děti stále k dispozici.

Lesní mateřská škola a Montessori mateřská škola jsou vybaveny čistě přírodními materiály, jedná se o vybavení MŠ, ale také o hračky či pomůcky pro děti. V lesní mateřské škole si děti pomůcky z přírodnin vyrábějí.

Lesní mateřská škola je vybavena solárními panely, suchým záchodem a děti mají přidělené množství vody. Díky tomu jsou děti informovány o možnostech využití udržitelných zdrojů. V lesní mateřské škole nabízejí dětem i rostlinnou stravu, která nahrazuje živočišnou a dětem dává povědomí o zdravém stravování a možnostech, které jsou prospěšné pro životní prostředí.

VO2: Jakým způsobem mají alternativní mateřské školy zakomponovanou environmentální výchovu do ŠVP?

Dle kapitoly Analýza ŠVP si můžeme povšimnout, že všechny sledované mateřské školy mají do integrovaných bloků zařazena přírodní témata.

ŠVP lesní mateřské školy je zaměřeno především na roční období, změny, které s ním v přírodě nastávají a lidové tradice. Obsah vzdělávání je rozdělen do čtyř integrovaných bloků, pojmenovaných podle ročních období (Podzim, Zima, Jaro, Léto), každý blok má své cíle, vzdělávací nabídku a očekávané výstupy. Každý integrovaný blok obsahuje alespoň jeden cíl, který se vztahuje k environmentální výchově, která se tak prolíná celým ŠVP lesní mateřské školy a klade si za cíl prohloubit u dětí vztah k přírodě.

V ŠVP Mateřské školy s programem Začít spolu je environmentální výchova zapracována skrze poznávání okolního prostředí, tedy rostlin a zvířat, zaměřují se mimo to na svět pohádek, tradice a zvyky, pravidla a chování ve společnosti. Integrované bloky, které se zabývají environmentální výchovou jsou Dítě a svět a Hrátky v přírodě. Cíle, které jsou environmentálně zaměřené byly objeveny čtyři (uvedeny jsou výše). Každý integrovaný blok

obsahuje očekávané výstupy a klíčové kompetence. Oproti lesní mateřské škole není v ŠVP zakomponována pouze environmentální výchova, ale také jiná témata jako pohádky, chování ve společnosti a materiály s nimiž souvisí odlišné zaměření cílů.

Montessori mateřská škola má environmentální výchovu zapracovanou ve svém ŠVP skrze vytváření nezávislosti a pocitu zodpovědnosti za sebe i své prostředí, dále je dětem předávána samostatnost při řešení problémů a schopnost spolupráce. Ze vzdělávací oblasti výchovně vzdělávacího systému podle Montessori můžeme vybrat téma Praktický život a Kosmická výchova, které se opírají o environmentální výchovu a z nabídky integrovaných bloků můžeme vybrat téma Zvířátka tu žijí s námi a Den Země. Cíle, které se zaměřují na environmentální výchovu byly nalezeny dva (uvedeny jsou výše). Integrované bloky jsou doplněny obsahem a výstupy. Na rozdíl od lesní mateřské školy je ŠVP zaměřeno na jiná témata a neobsahuje pouze témata spojená s environmentální výchovou.

Všechny mateřské školy mají ve svém ŠVP integrované bloky, které se dotýkají přírodních témat. V ŠVP lesní mateřské školy je environmentální výchova zakomponována ve všech integrovaných blocích, u kterých je vždy zmíněn alespoň jeden cíl, který se zaměřuje na environmentální výchovu. V ŠVP mateřské školy Začít spolu a Montessori mateřské školy není environmentální výchova součástí všech bloků, protože se zaměřují i na jiná témata, stejně tak mají i jinak orientované cíle.

VO3: Jaký je rozdíl v přístupu pedagogických pracovníků alternativních mateřských škol k environmentální výchově?

Průvodci lesní mateřské školy se pravidelně účastní kurzů a seminářů v ekocentru Sluňákov, které se nachází nedaleko MŠ. Zajímají se také o semináře nebo webináře, které jsou průběžně během roku pořádané Asociací lesních mateřských škol. Díky tomu získávají aktuální informace a nové nápady na aktivity spojené s prohlubováním environmentální výchovy u dětí. Průvodci se i mimo mateřskou školu zajímají o udržitelnost, kterou se podporují tříděním odpadu, nákupem produktů u místních zemědělců i nákupem oblečení z druhé ruky. Mohou, tak dětem poskytnout informace k ochraně životního prostředí, o kterých mají bližší povědomí.

Učitelé z mateřské školy s programem Začít spolu mají zájem o účast na seminářích, které se orientují spíše na sociální oblast. Jedna z učitelek se však přihlásila do semináře, který byl pořádán již zmíněným ekocentrem Sluňákov, nakonec však nebyl realizován. Během

rozhovoru se učitelky zmínily, že i mimo práci se aktivně věnují třídění odpadu, mohou tak dětem předávat vlastní zkušenosti spojené s problematikou znečišťování přírody.

Učitelky z Montessori mateřské školy se naopak doposud nezúčastnily žádného kurzu nebo semináře prohlubujícího znalosti environmentální výchovy, ani se touto problematikou mimo mateřskou školu dále nezabývají. Z tohoto důvodu nemohou dětem nabídnout tak různorodé aktivity a nemohou předávat osvojené zkušenosti, které souvisí s environmentální výchovou.

Zájem o rozšiřování znalostí v oblasti environmentální výchovy mají učitelé neboli průvodci z lesní mateřské školy, protože se pravidelně vzdělávají v ekocentru Sluňákov, které se nachází nedaleko MŠ. Účastní se i seminářů pořádaných Asociací lesních mateřských škol, ze kterých si mohou odnést inspiraci pro další činnosti, které podporují environmentální výchovu. Učitelé z mateřské školy s programem Začít spolu a Montessori mateřské školy se prozatím nezúčastnili semináře, který by se zabýval environmentální výchovou. Tříděním odpadu se mimo mateřskou školu zabývají učitelé z mateřské školy s programem Začít spolu a průvodci z lesní mateřské školy, kteří ještě navíc podporují lokální zemědělce a nakupují oblečení z druhé ruky. Učitelé Montessori mateřské školy se mimo své působení v MŠ hlouběji nezabývají tříděním odpadu nebo jinými činnostmi, které by vedly k ochraně životního prostředí.

Diskuze

Cílem výzkumného šetření bylo zjistit, zda a jak alternativní mateřské školy pracují s environmentální výchovou a jak různé typy alternativních mateřských škol podněcují děti k ochraně životního prostředí. Podle údajů, které byly získány pomocí zúčastněného pozorování doplněného o polostrukturované rozhovory zaměřené na přizpůsobené prostředí, projekty, vzdělávání pedagogů, experimentování a příklady činností oblíbených u dětí, se každá z navštívených alternativních škol věnuje problematice environmentální výchovy. Všechny vybrané mateřské školy vedou děti k recyklaci, vytvářejí projekty s přírodními tématy, zahrnují environmentální témata do svého školního vzdělávacího programu a mají snahu vytvořit dětem podnětné prostředí, které je nabádá ke starosti o živočichy a rostliny. Děti tak získávají znalosti o rozmanitostech přírody a dozívají se o souvislostech, které vznikají mezi přírodními ději a lidským působením.

Lesní mateřská škola narozdíl od ostatních sledovaných škol nabízí dětem každý den činnosti, které jsou realizovány v přírodním prostředí. Mezi důležité aspekty patří i neustálý pobyt venku a prostředí umístění mateřské školy, díky kterému se toho děti o svém okolí dozvídají nejvíce. Činnosti, které jsou dětem nabízeny, probíhají v přírodě a využívají přírodních materiálů, děti tak získávají i praktické dovednosti vycházejících z prostředí (sekání dřeva, sklizení ovoce). Děti jsou informovány o alternativních zdrojích a na vlastní kůži si zkoušejí šetřit vodou a elektřinou. Projektové dny se opírají vždy o přírodní témata a průvodci se pravidelně vzdělávají v kurzech spojených s environmentální osvětou. Děti se samostatně starají o zvířata, která jsou členy mateřské školy, zeleninu, ovoce a bylinky, které si pěstují. Děti se dozvídají spoustu nových informací i pomocí experimentů, které v mateřské škole probíhají každý týden a pomůcky k nim určené jsou dětem k stále dispozici.

Mateřská škola s programem Začít spolu nenabízí dětem tolik času spojeného s pobytem venku jako v lesní mateřské škole. Ale venkovní prostředí se dětem snaží nabídnout po práci v centrech aktivit až do oběda, lze tedy říct, že venku tráví každý den zhruba dvě hodiny, i přes nepřízeň počasí. Činnosti, které jsou pro děti připraveny, se každý týden dotýkají tématu, které je spojeno s přírodou. Často jsou dětem připraveny činnosti v centrech aktivit s názvy Pokusy a objevy a Příroda. Děti si osvojují dovednosti, které jsou spojeny s pěstováním rostlin a starostí o zvířata. Pro děti a rodiče jsou pořádány projektové dny, které se zaměřují na environmentální výchovu, nabízena jsou však i jiná témata. Pedagogičtí pracovníci projevují snahu dále se vzdělávat v oboru environmentální výchovy za pomoci kurzů a seminářů. Experimenty jsou u dětí oblíbené, proto se v mateřské škole realizují skoro každý den, vybavení pro objevování je velmi rozmanité.

V Montessori mateřské škole nepředkládají dětem tolik pobytu venku jako v lesní mateřské škole. Ale díky návštěvám zahrady při ranním scházení, dopoledním a odpoledním pobytem venku jsou děti každodenně v kontaktu s přírodou. Montessori mateřská škola dětem nenabízí každý den témata, která se zaměřují na environmentální výchovu. Aktivity, které jsou dětem nabízeny formou Montessori pomůcek, se neobměňují, zůstávají tak každý den stejné. Jelikož mají děti možnost volby, jakým činností se budou věnovat, znamená to tedy, že ne každé z dětí si vybere pomůcky zaměřené na environmentální výchovu. Poté následuje řízená činnost, tzv. circle time, který trvá 15 minut a zaměřuje se na různá témata z ŠVP.

Děti jsou vedeny ke starosti o zvířata a rostliny, které si samy pěstují a pozorují jejich vývoj. Pro děti i jejich rodiče bývají často pořádány projektové dny, většinou jsou zaměřeny

spíše na sportovní oblast a environmentálním tématům se věnují zřídka. Učitelé neprohlubují informace o environmentální osvětě za využití kurzů. Experimentům se děti mohou věnovat každý den podle vlastní volby, k dispozici mají lupu, kameny, mušle a různé přírodní materiály.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo poukázat na přístup alternativních MŠ k environmentální výchově. Zpracováním získaných informací z teoretické a praktické části byl naplněn cíl práce.

První kapitola teoretické části objasňuje pojem předškolní vzdělávání, definuje předškolní věk dítěte, vysvětluje funkce mateřských škol a představuje základní kurikulární dokumenty, které jsou součástí předškolního vzdělávání. Druhá kapitola se věnuje definici pojmu environmentální výchova, jejím cílům, prostředkům a zastoupením v Rámcovém vzdělávacím programu pro mateřské školy. Třetí teoretická část je zaměřena na alternativní školy, dále jsou uvedeny jejich funkce a vlastnosti, které jsou pro ně jednotné a díky kterým se odlišují od klasického proudu škol. Na závěr je představeno rozdělení alternativních škol a jejich konkrétní druhy, které mají největší zastoupení.

Výzkumné šetření bylo zpracováno kvalitativní metodou. Výzkumný soubor byl tvořen třemi typy alternativních mateřských škol (lesní mateřská škola, mateřská škola s programem Začít spolu a Montessori mateřská škola). Využita byla metoda zúčastněného pozorování, polostrukturovaného rozhovoru a obsahová analýza školního vzdělávacího plánu příslušných škol. Cílem výzkumného šetření bylo zjistit, zda a jak alternativní mateřské školy pracují s environmentální výchovou a jak různé typy alternativních mateřských škol podněcují děti k ochraně životního prostředí

Ze sledovaných alternativních mateřských se všechny věnují problematice environmentální výchovy. Každá z mateřských škol vede děti k recyklaci, vytvářejí projekty s přírodními tématy, zahrnuje environmentální témata do svého školního vzdělávacího programu a vytváří dětem podnětné prostředí, které je podněcuje ke starosti o rostliny a živočichy. Děti tak rozvíjí své znalosti o rozmanitosti přírody a souvislostech, které vznikají mezi přírodními ději a lidským působením.

Lesní mateřská škola se narušila od ostatních zmíněných alternativních škol věnuje každodenní realizaci všech činností v přírodním prostředí za využití čistě přírodních materiálů a pomáhá dětem osvojit si praktické dovednosti, které vycházejí z přírodního prostředí. Děti získávají základní povědomí o možnosti využití alternativních zdrojů.

Dobu strávenou v alternativních školách a vypracování této práce vnímám jako velký přínos do mé pedagogické praxe a prohloubení mých znalostí o alternativních školách a

environmentální výchově. Získala jsem spoustu materiálů a nápadů na aktivity a projektové dny, které mohu dále využívat v praxi. Tato práce by mohla být dále přínosná pedagogům, které téma alternativních škol a environmentální výchovy zajímá nebo rodičům, kteří zvažují, do které mateřské školy zapsat své děti. Přínosná by práce mohla být i pro všechny, kteří se zajímají o ochranu životního prostředí nebo by s její ochranou chtěli začít, jelikož se jedná o téma, které je v poslední době aktuální. Do budoucna bych chtěla využít příležitost pro strávení delší doby v oslovených mateřských školách, z důvodu rozšiřování znalostí o alternativních školách a možnostech environmentální výchovy.

Zdroje

Přehled literatury

BEČVÁŘOVÁ, Zuzana, 2003. *Současná mateřská škola a její řízení*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-537-7.

BROUKALOVÁ, Lenka a Miroslav NOVÁK, 2012. Cíle a indikátory pro environmentální vzdělávání, výchovu a osvětu v České republice. *Envigogika*, 7(1) [online]. Dostupné z: <https://doi.org/10.14712/18023061.66>

BYTEŠNÍKOVÁ, Ilona, 2007. *Rozvoj komunikačních kompetencí u dětí předškolního věku*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-4454-8.

CORNELL, Joseph Bharat, 2012. *Objevujeme přírodu*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0145-8.

ČINČERA, Jan, 2007. *Environmentální výchova*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-147-8.

ČINČERA, Jan, 2013. *Environmentální výchova: efektivní strategie*. 1. vyd. Praha: Agentura Koniklec. ISBN 978-80-904141-1-2.

FILOVÁ, Hana a Jarmila SVOBODOVÁ, 2007. *Výběr z reformních i současných edukačních koncepcí*. Brno: MSD. ISBN 978-80-86633-93-0.

FRYČ, Jindřich, Zuzana MATUŠKOVÁ, Pavla KATZOVÁ, Karel KOVÁŘ, Jaromír BERAN, Iveta VALACHOVÁ, Lukáš SEIFERT, Martina BĚŤÁKOVÁ a Ferdinand HRDLIČKA, 2020. *Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. ISBN 978-80-87601-46-4.

GARDOŠOVÁ, Juliana a Lenka DUJKOVÁ, 2012. *Vzdělávací program Začít spolu*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0106-9.

GRECMANOVÁ, Helena a Eva URBANOVSKÁ, 1996. *Waldorfská škola*. Vyd. 1. Olomouc: Hanex. ISBN 80-85783-09-6.

HEDERER, Josef, 1994. *Životní prostředí a výchova*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-85282-88-7.

HORKÁ, Hana, 1994. *Ekologická výchova v mateřské škole*. Brno: Masarykova univerzita.

HORKÁ, Hana, 1996. *Teorie a metodika ekologické výchovy*. Brno: Paido. ISBN 80-85931-33-8.

HORKÁ, Hana, 2005. *Ekologická dimenze výchovy a vzdělávání ve škole 21. století*. 1. vyd. Brno: Katedra pedagogiky Pedagogické fakulty MU. ISBN 80-210-3750-4.

ILGAR, Lutfu, Sengul ILGAR a Nurcin Egercioğlu GOSTERISLI, 2011. THE SIGNIFICANCE OF PRESCHOOL EDUCATION AND FREQUENTLY ENCOUNTERED PROBLEMS IN PRESCHOOL EDUCATION. *International Journal of Arts & Sciences* [online]. ISSN 1557718X. Dostupné z: <https://www.proquest.com/scholarly-journals/significance-preschool-education-frequently/docview/1315167149/se;2?accountid=16730>

JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina, 2010. *Environmentální činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Josef Raabe. ISBN 978-80-86307-95-4.

KOŤÁTKOVÁ, Soňa, 2014. *Dítě a mateřská škola*. 2., rozš. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4435-3.

KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ, 2001. *Člověk - prostředí - výchova*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-004-2.

LEBLOVÁ, Eliška, 2012. *Environmentální výchova v mateřské škole*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0094-9.

MÁCHAL, Aleš, 2000. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*. Brno: Rezekvítek. ISBN 80-902954-0-1.

MATĚJČEK, Zdeněk, 2013. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 6. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0519-7.

MONTESORI, Maria, 2017. *Objevování dítěte*. Vydání dru. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1234-8.

OPRAVILOVÁ, Eva, 2016. *Předškolní pedagogika*. Vydání 1. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5107-8.

PRŮCHA, Jan, 2009. *Pedagogická encyklopedie*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-546-2.

PRŮCHA, Jan, 2012. *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání*. 3., aktual. Praha: Portál.

ISBN 978-80-7178-999-4.

PRŮCHA, Jan a Soňa KOŤÁTKOVÁ, 2013. *Předškolní pedagogika*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0495-4.

SVOBODOVÁ, Jarmila, 1996. *Alternativní školy*. 2. dopl. v. Brno: Paido. ISBN 80-85931-19-2.

ŠMELOVÁ, Eva a Michaela PRÁŠILOVÁ, 2018. *Didaktika předškolního vzdělávání*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1302-4.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ, 2014. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0644-6.

VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ, 2021. *Vývojová psychologie*. Vydání třetí. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-4961-0.

VOŠAHLÍKOVÁ, Tereza, 2012. *Ekoškolky a lesní mateřské školy*. 2., aktual. Praha: Ministerstvo životního prostředí. ISBN 978-80-7212-593-7.

ZELINKOVÁ, Olga, 1997. *Pomoz mi, abych to dokázal*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-071-5.

Přehled elektronických zdrojů

RVP PV září 2021.pdf, MŠMT ČR. *MŠMT ČR* [online]. Copyright © 2013 [cit. 14.04.2023].

Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/56051/>

Co je Asociace lesních MŠ - ALMŠ - Asociace lesních mateřských škol. *ALMŠ - Asociace lesních mateřských škol* [online]. Copyright © 2023 Next Generation Solution [cit. 14.04.2023].

Dostupné z: <https://www.lesnims.cz/asociace-lms/co-je-asociace-lesnich-ms.html>

Historie lesních MŠ - ALMŠ - Asociace lesních mateřských škol. *ALMŠ - Asociace lesních mateřských škol* [online]. Copyright © 2023 Next Generation Solution [cit. 14.04.2023].

Dostupné z: <https://www.lesnims.cz/lesni-ms/historie-lesnich-ms.html>

Školy, školky a ostatní zařízení s Montessori výukou - Montessoricr. *Montessori ČR - Montessoricr* [online]. Copyright © [cit. 18.04.2023]. Dostupné z:

<https://www.montessoricr.cz/skoly-a-skolky/mapa-a-vizitky>

Školský zákon ve znění účinném od 27.2. 2021 do 31.1. 2022, MŠMT ČR. *MŠMT ČR* [online].
Copyright ©2013 [cit. 14.04.2023]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/dokumenty/skolsky-zakon-ve-zneni-ucinem-ode-dne-27-2-2021?lang=1>

Seznam zkratek

ISSA – International Step by Step Association

LMŠ – Lesní mateřská škola

MŠ – Mateřská škola

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

RVP PV – Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

ŠVP – Školní vzdělávací program

TVP – Třídní vzdělávací plán

VO – Výzkumná otázka

Seznam příloh

Příloha č.1: Záznamový arch pro rozhovor s učiteli mateřských škol

Příloha č.2. Záznamový arch pro pozorování mateřských škol

Příloha č.3 Přepisy rozhovorů s učiteli mateřských škol

Příloha č.4 Vyplněný záznamový arch pro pozorování – lesní mateřská škola

Příloha č.5 Ukázka analýzy ŠVP Montessori mateřské školy

Příloha č.1 Záznamový arch pro rozhovor s učiteli mateřských škol

Typ alternativní školy:

Počet tříd:

Název třídy:

Počet dětí ve třídě:

Věk dětí:

Datum:

	Otázky	Odpovědi	Poznámky/postřehy
1.	Jaké metody nejčastěji využíváte při vzdělávání dětí?		
2.	Kolik času týdně věnujete environmentálním tématům?		
3.	Jaké jsou oblíbené aktivity dětí spojené s environmentální výchovou?		
4.	Jak máte přizpůsobené prostředí MŠ?		
5.	Je vaše MŠ zapojená do některého z ekologických programů?		
6.	Vzdělávají se pedagogové v environmentální výchově? (kurzy, webináře)		
7.	Vytváříte projekty, které jsou spojené s environmentální výchovou?		
8.	Využíváte experimentální metody při vzdělávání?		
9.	Používáte badatelské pomůcky?		

Příloha č.2 Záznamový arch pro pozorování mateřských škol

Prostředí	Dostatečné	Částečné	Nedostatečné	Poznámky
Environmentálně přizpůsobené prostředí mateřské školy				
Environmentálně přizpůsobená zahrada MŠ				

Ostatní	Četné	Přiměřené	Žádné	Poznámky
Rozmanitost druhů zvířat ve třídě				
Množství rostlin				
Knihy s environmentální tematikou				
Přírodní pomůcky				
Šetření papírem				
Úspora při spotřebě vody				
Úspora elektřiny				
Vegetariánství				

- **Lesní mateřská škola**

Otázka č.1: Jaké metody nejčastěji využíváte při vzdělávání dětí?

Lesní mateřská škola využívá při vzdělávání dětí nejčastěji praktické a slovní metody, které probíhají ve skupinách nebo individuálně. Velmi často je vzdělávání doplněno prožitkovou metodou, díky které se děti dostávají do přímého kontaktu s přírodou a jejími částmi.

Otázka č.2: Kolik času týdně věnujete environmentálním tématům?

Environmentální výchově se věnují prakticky každý den, jelikož průvodci jsou s dětmi většinu času v přírodě, probírány jsou přírodní témata a děti si hrají s přírodninami nebo vyrábí z přírodních materiálů

Otázka č.3: Jaké jsou oblíbené aktivity dětí spojené s environmentální výchovou?

Mezi oblíbené aktivity dětí patří práce na blátivém kopci, který navštěvují alespoň jednou týdně. Mají zde možnost pracovat volně s hlínou, modelovat z ní různé sochy nebo osvojit si práci s rýčem a lopatou. Děti také rády ořezávají klacky pomocí nožičky, stavějí bunkry z různých přírodních materiálů, trhají květiny na výrobu herbáře a sbírají brouky, které dále pozorují. Při každé výpravě na průzkum se děti vybaví pytlkem na odpadky, které po cestě sbírají a při návratu do mateřské školy je následně roztřídí.

Otázka č.4: Jak máte přizpůsobené prostředí MŠ?

Lesní mateřská škola má celkově uzpůsobené prostředí k environmentální výchově, jelikož její umístění a zázemí je v souladu s přírodou. Kromě toho je u dětí podporována znalost o udržitelných zdrojích, děti si každý den do mateřské školy přinášejí vlastní vodu, se kterou se učí hospodařit, aby jim vystačila na celý den. Lesní mateřská škola je vybavena solárními panely a děti, tak ví, že elektřina není samozřejmostí a že ji lze získávat i z přírodních zdrojů. Mateřská škola je vybavena suchými záchody a ke splachování mají k dispozici piliny. Členem mateřské školy je i pes a kůzle, které následují děti na výpravách a o které se i starají. Na zahradě jsou truhlíky s bylinkami, záhonky se zeleninou, ovocem a ovocné stromy, které děti sázejí a pečují o ně.

Otázka č.5: Je vaše MŠ zapojená do některého z ekologických programů?

Lesní mateřská škola není zapojena do žádného ekologického programu.

Otázka č.6: Vzdělávají se pedagogové vaší MŠ v environmentální výchově? (kurzy, webináře)

Průvodci se pravidelně účastní přednášek a workshopů, které probíhají v ekologickém centru Sluňákov. V době návštěvy mateřské školy se jeden z průvodců účastnil kurzu řemesel, který organizuje Asociace lesních mateřských škol

Otázka č.7: Vytváříte projekty, které jsou spoji s environmentální výchovou?

Vlastní projekty, které jsou vztaženy k environmentální výchově realizuje LMŠ často. Jeden z posledních byl zaměřen na výrobu krmítek a budek pro ptáčky, na kterém se podíleli rodiče s dětmi a poté je roznesli po okolí mateřské školy. Po skončení projektu, tak děti mohou pozorovat, které druhy ptáků se na krmítkách vyskytují a mohou jim nosit krmení. Nedávno také proběhl projekt zaměřený na odpadky, během kterého si děti vyrobily vlastní pinzety na sběr odpadu a opakovaly si jeho třídění.

Otázka č.8: Využíváte experimentální metody při vzdělávání?

Při vzdělávání LMŠ využívá také experimentálních metod, například lovení hmyzu a následné pozorování pomocí

Otázka č.9: Používáte badatelské pomůcky?

K dispozici mají děti lupy síťky a určování druhů podle klíče.

- **Mateřská škola s programem Začít spolu**

Otázka č.1: Jaké metody nejčastěji využíváte při vzdělávání dětí?

V mateřské škole se často prolínají různé metody, využívány jsou především slovní při popisu činnosti a praktické k práci v centrech aktivit a práce s dětmi probíhá, jak ve skupinách, tak individuálně.

Otázka č.2: Kolik času týdně věnujete environmentálním tématům?

Environmentálním tématům se v mateřské škole věnují skoro každý den, protože velmi často jsou pro děti otevřena centra aktivit s názvem Pokusy a objevy i Příroda

Otázka č.3: Jaké jsou oblíbené aktivity dětí spojené s environmentální výchovou?

Mezi oblíbené aktivity dětí patří práce s mikroskopem, naposledy pod ním zkoumaly tělo včely, jiné druhy hmyzu a pláštěv. Z pokusů se dětem líbila i výroba sopky a zkoumání funkce kožichu u ledních medvědů, pomocí dotyku na kostku ledu, nejprve rukou, poté gumovou rukavicí, a nakonec rukavicí potřenou sádlem

Otázka č.4: Jak máte přizpůsobené prostředí MŠ?

Každá třída má i své zvíře, šneky Oblovky, o které se děti starají, podle rozpisu mu nosí potravu a pečují o ně během uzavření MŠ o prázdninách. Každé z dětí má na okně umístěný svůj květináč, ve kterém si pěstují hrášek nebo kukuřici, o své rostlinky se samostatně starají a mohou pozorovat, jak rostou.

Otázka č.5: Je vaše MŠ zapojená do některého z ekologických programů?

Mateřská škola není zapojena do žádného ekologického programu.

Otázka č.6: Vzdělávají se pedagogové vaší MŠ v environmentální výchově? (kurzy, webináře)

Většina učitelek se vzdělává spíše v sociální oblasti nežli v environmentální. Jedna z učitelek se měla v nejbližší době účastnit semináře o polytechnické činnosti s přírodními materiály v Sluňákově, nakonec byl zrušen.

Otázka č.7: Vytváříte projekty, které jsou spoji s environmentální výchovou?

Projektové dny jsou v mateřské škole realizovány často a s oblibou, velké množství z nich je realizováno i pro rodiče. Poslední z projektů byl zaměřen na pozorování netopýra, se kterým děti přišly do blízkého kontaktu. Nedávno byl v mateřské škole realizován projekt zaměřený na stromy, při kterém byla centra aktivit vytvořena i venku. Děti pozorovaly a porovnávaly různé druhy stromů, vytvářely frotáž kůry, sbíraly přírodniny dle barev a vlastním tělem znázorňovaly fotosyntézu.

Otázka č.8: Využíváte experimentální metody při vzdělávání?

Jak již bylo zmíněno centrum Pokusy a objevy se dětem otevírá pravidelně, děti dle paní učitelky experimentální aktivity baví a mají také k dispozici velké množství pomůcek.

Otázka č.9: Používáte badatelské pomůcky?

Při pokusech používají mikroskop, lupu, zkumavky a váhy.

- **Montessori mateřská škola**

Otázka č.1: Jaké metody nejčastěji využíváte při vzdělávání dětí?

Montessori mateřská škola vzdělává děti především pomocí praktické metody a pracuje s nimi individuálně.

Otázka č.2: Kolik času týdně věnujete environmentálním tématům?

Environmentální výchově se nevěnují řízeně, ale děti si aktivity vybírají, podle vlastního uvážení, proto nelze určit, jak často se celá třída nebo jednotlivec zajímá o přírodu. Řízená činnost probíhá při tzv. circle time, který se realizuje před obědem a trvá cca 15 minut. Během něj jsou sice zmiňována aktuální témata z integrovaných bloků

Otázka č.3: Jaké jsou oblíbené aktivity dětí spojené s environmentální výchovou?

Oblíbené aktivity mezi dětmi, které jsou spojené s environmentální výchovou patří pomůcka pro třídění odpadu, kartičky s obrázky zvířat a stopy zvířat.

Otázka č.4: Jak máte přizpůsobené prostředí MŠ?

Ve třídě je akvárium s rybičkami, které mají umístěné ve své výšce, mohou tak rybičky samostatně krmit a pozorovat. Každé z dětí si na okně v květináči pěstuje svou rostlinku, o kterou se děti starají, pozorují její růst a sledují, jak rostlinu ovlivňuje přísun vody a slunce. Na balkóně mají umístěné truhlíky s bylinkami, které si děti mohou utrhnout, ochutnat a přidat si je třeba do polívky.

Otázka č.5: Je vaše MŠ zapojená do některého z ekologických programů?

Montessori mateřská škola není zapojena do žádného ekologického programu

Otázka č.6: Vzdělávají se pedagogové vaší MŠ v environmentální výchově? (kurzy, webináře)

Učitelky se zatím nezúčastnily žádného kurzu, který by rozšiřoval znalosti o environmentální výchově.

Otázka č.7: Vytváříte projekty, které jsou spoji s environmentální výchovou?

Projekty zaměřené na environmentální výchovu neprobíhají moc často, spíše jsou pro děti realizovány sportovní akce, kterých se mohou účastnit i rodiče. Jeden z realizovaných projektů s přírodní tematikou byl zaměřen na sázení semen rostlin do recyklovatelných odpadů.

Otázka č.8: Využíváte experimentální metody při vzdělávání?

Pokusy nebo experimenty nejsou pro děti vytvářeny, záleží tedy na volbě dětí, zda si vyberou pro svou činnost některou z badatelských pomůcek

Otázka č.9: Používáte badatelské pomůcky?

Děti mají k dispozici lupy, u které jsou umístěny mušle, kameny nebo herbář.

Příloha č.4 Vyplněný záznamový arch pro pozorování – lesní mateřská škola

Prostředí	Dostatečné	Částečné	Nedostatečné	Poznámky
Environmentálně přizpůsobené prostředí mateřské školy	X			MŠ mimo město, obklopeno lesem, loukou, jezerem
Environmentálně přizpůsobená zahrada MŠ	X			Kompost, truhlíky, stromy, hřiště ze dřeva, venkovní kuchyně

Ostatní	Četné	Přiměřené	Žádné	Poznámky
Rozmanitost druhů zvířat ve třídě	X			Pes, kůzle
Množství rostlin	X			Bylinky, ovocné stromy, zelenina
Knihy s environmentální tematikou	X			Encyklopedie, knihy s přírodními tématy
Přírodní pomůcky	X			Pomůcky pouze z přírodních materiálů, nástroje k práci na zahradě
Šetření papírem	X			Recyklovatelný papír, podpalování ohniště
Úspora při spotřebě vody	X			Děti si nosí vlastní vodu, suchý záchod
Úspora elektřiny		X		Solární panely
Vegetariánství		X		Jednou týdně

Příloha č.5 Ukázka analýzy ŠVP Montessori mateřské školy

Kategorie	
Název ŠVP:	ŠVP pro Montessori mateřskou školu
Metody:	Polarizace pozornosti Svoboda volby Jednota fyzického a duševního Volný a přirozený pohyb
Vzdělávací oblasti:	Cvičení praktického života Smyslová výchova Jazykový materiál Matematika Kosmická výchova
Vzdělávací oblasti (environmentální zaměření):	Cvičení praktického života Kosmická výchova
Integrované bloky:	Noví kamarádi Moje smysly Listujeme knížkou Zimní svátky Starám se o své tělo Objevujeme svět Zvířátka tu žijí s námi Den Země Moje místo Sluníčko nás hřeje
Cíle spojené s environmentální výchovou:	Péče o okolí a společnost Vytváření odpovědného postoje k životnímu prostředí

3. Charakteristika školního vzdělávacího programu

3.1 Cíle školního vzdělávacího programu Mezinárodní Montessori mateřská škola Olomouc

- Pracovat metodou Montessori.
- Rozvíjet osobnost dítěte, jeho jedinečnost a originalitu.
- Podporovat u dětí zikávání osobní samostatnosti a schopnosti projevovat se jako samostatná osobnost, vyjadřovat své pocity, názory a postoje.
- Probudit v dětech touhu a chuť dovidat se nové věci, prožívat radost z poznání a připravit se na další životní cesty.
- Umožnit vlastní rozhodování, sebeuplatnění a zvyšování sebevědomí dětí.
- Podporovat spoluvytváření vlastních pravidel a jejich dodržování. Umožnit dětem spolupráci, vlastní řešení problémů a uzavírání kompromisů.
- Umožnit dětem chybovat a z vlastních chyb se poučit.
- Dát rodičům možnost nejlepšího možného - nejkvalitnějšího a alternativního prostředí pro jejich děti.
- Zvyšovat informovanost rodičů, umožnit jim otevřenou komunikaci s komunitou školy.
- Využívat polohy naší školy k vytváření vztahu k přírodě a k péči o ekologické prostředí města Prahy.
- Umožnit učitelům a zaměstnancům školy klidné a inspirující prostředí pro jejich další práci.

3.2 Zaměření školy

Předškolní vzdělání navazuje na výchovu v rodině. Je založeno na poznávání, respektování a rozvíjení individuálních a vývojových potřeb, možností a zájmů každého dítěte. Má mít činnostní a praktický charakter a motivovat děti k celoživotnímu učení. Má vést děti k samostatnosti, aktivitě, spolupráci.

V mateřské škole pracujeme metodou Montessori. U všech dětí rozvíjíme nezávislost, sebevědomí a pocit zodpovědnosti za sebe, druhé i své prostředí. Montessori metoda usnadňuje rozvoj dítěte v celistvosti jeho osobnosti. Mateřská škola vzděláváním a výchovou takto celistvého dítěte podporuje tvořivost, kritické myšlení, schopnost řešit problémy a schopnost spolupracovat s ostatními na společném zájmu. Cílem je vytvořit prostředí, v němž se děti mohou přirozeně rozvíjet a kde si uchovávají zvědavost, tvořivost a radost z poznávání.

Výchovná a vzdělávací koncepce mateřské školy je založena na práci italské lékařky a psychologičky Marie Montessori (1870–1952). Koncepce vznikla z tehdejších potřeb praxe, která volala po zlepšení didaktické stránky vyučování, po funkčnějším vztahu učitelů a dětí a po odstranění přežitých brzdících norem a pedagogických předsudků. Vzhledem k proklamovaným principům, které pedagogička Marie Montessori postupně rozvíjela a z nichž vycházela, byla její koncepce zařazena mezi pedocentricky orientované pedagogické koncepce tzv. reformního pedagogického hnutí a alternativní pedagogiky s výraznými didaktickými a metodickými funkčními inovacemi v rámci

učebního procesu, respektujícího osobnost dítěte a svobodu volby v předem pedagogicky připraveném prostředí třídy, školy nebo rodiny.

Pedagogická koncepce Montessori se během 20. století rozšířila po celém demokraticky orientovaném světě. Díky Marii Montessori, která působila v mnoha zemích světa, je Montessori vzdělávací program nejrozšířenější „alternativní“ vzdělávací program na světě. V mateřské škole učíme děti toleranci, úctě k lidem, k lidským výtvorům i k přírodě, ochotě pomoci tam, kde je to potřeba, a přijímat zodpovědnost za své jednání. Mateřská škola preferuje vztahy založené na vzájemném respektu, spolupráci, ohleduplnosti a schopnosti tolerance. Důraz je kladen na prevenci problémů a vzájemnou komunikaci.

Chceme cestou individuálního přístupu metodiky pedagogiky M. Montessori a bohaté vzdělávací nabídky vytvořit pro každé dítě takový program, který bude maximálně vyhovovat jeho vývojovým potřebám a zájmům a umožní mu, aby rozvíjel svoji osobnost v sociálně a kulturně příznivém, přátelském a demokratickém prostředí. Děti se budou podílet na tvorbě pravidel chování a práce. Nepodporujeme soutěžení mezi dětmi a jejich vzájemné srovnávání.

Rozšíření jazykového vzdělávání má dát dětem v naší škole možnost uplatnit kompetence získané už v raném věku v životě a při studiu a dalším vzdělávání u nás i v integrujícím se světě.

3.3 Výchovné a vzdělávací strategie

Hlavním východiskem je respekt k zákonitostem vývoje osobnosti dítěte. Podle nich jsou formulována a uplatňována pedagogická opatření, která místo aby dítě přetěžovala, omezovala a podceňovala, umožňují v pro něho svobodném a přirozeném prostředí nenásilný rozvoj, jež odpovídá jeho fyzickým a psychickým možnostem.

Z tohoto principu jsou odvozena tři určující metodologická východiska, z nichž lze odvodit didaktické principy pro Montessori vyučování. Je jimi poznání vnitřních potřeb člověka, úprava vnějšího prostředí – **připravené prostředí**, které motivuje k učení, a tím uspokojuje vývojové potřeby, a respektování **svobody volby** činností, které zohledňují princip citlivých vývojových období – **senzitivních fází**.

3.4 Zásady Montessori pedagogiky

Svoji pedagogickou koncepcí se snažila Marie Montessori nabídnout možnost získávání plnohodnotné výchovy a vzdělání tím, že dětem umožní prožívat svobodu nebo sebeurčení a samostatnost prostřednictvím vlastní činnosti. Dítě se tak stává subjektem výchovy a vzdělávání, projevuje vlastní aktivitu a samo si vlastně učební procesy na základě vlastního tempa řídí. Úkolem školy a učitelů potom je, aby byly vytvořeny vhodné podmínky a prostředí pro rozvoj potřeb každého dítěte. Ve vzdělávacím procesu jde o znovuožalování poznatků a nikoliv o opakování slovních pouček.

Dítě je postaveno do středu všech našich snah a aktivit. Jde o to, aby mu dospělí pomohli k rozvíjení vlastní svobodné osobnosti prostřednictvím vlastní činnosti a samostatnosti. To ostatně vyjadřuje motto celé Montessori pedagogiky, které zní: „Pomoz mi, abych to mohl udělat sám.“

Na základě principu senzitivních fází, formulovaných z dlouholetých pozorování dětí, rozvinula Marie Montessori učení, které popisuje čtyři vývojové fáze dětství. Podle nich existují v životě každého dospívajícího jedince „senzitivní“ období, během nichž je obzvláště otevřený k získání určitých dovedností nebo schopností. Z toho je potom odvozen pedagogický požadavek, aby dospělými byla tato citlivá období respektována a optimálně podpořena.

Z výše uvedeného požadavku potom vyplývá potřeba tzv. připraveného prostředí, s jehož pomocí pak dítě aktivně získávanými zkušenostmi utváří vlastní osobnost a rozvíjí kognitivní struktury.

Chování učitele potom musí přispívat k tomu, aby nebránilo dítěti stát se samostatnou osobností. Vzájemný vztah dospělého a dítěte musí být partnerský a dialogický.

Polarizace pozornosti

Vyučování je ve vzdělávacím systému Montessori založeno na jevu „polarizace pozornosti“, který je znám jako ústřední „fenomén Montessori“. Tento jev spočívá v respektování stavu, kdy je dítě zaujato určitou činností a plně se na ni soustředí. Tohoto jevu se využívá ve prospěch dětí, protože vzniká v předem připraveném vzdělávacím prostředí. Zaujato zvolenou činností se dítě zcela soustředí na vybranou činnost. V této chvíli pracuje neefektivněji a s plným zaujetím. Záleží mu nejen na výsledku ale i na samotné činnosti.

Svoboda volby

Svobodná volba činnosti vychází z poznatku, že každé dítě je k učení motivováno touhou poznat svět, jeho zákonitosti i touhou po vzdělání. Svoboda volby zaručuje dítěti naplnění této potřeby podle jeho vnitřních dispozic. Uplatnění principu spontánní aktivity dětí v souladu se senzitivním obdobím vede v Montessori systému ke zrušení principu stejného rozvrhu hodin pro všechny děti jedné třídy. Ze stejných důvodů se v tomto systému neuplatní frontální vyučování, ale odpovídající formou je mnohostranná obsahová a metodická diferenciací podle zájmu a vnitřních potřeb dětí.

Jednota fyzického a duševního

V Montessori systému je zdůrazněna duševní a fyzická jednota ve všech oblastech vývoje člověka. Tělesná a duševní harmonie je podmínkou seberealizace člověka. Proto pro rozvoj harmonického člověka má velký význam rozvoj smyslového vnímání. V Montessori koncepci je významnou kategorií pohyb, tělesná činnost.

Volný a přirozený pohyb dětí

Podle Marie Montessori je pohyb důležitý pro rozvoj dětské osobnosti a pro rozvoj inteligence. Pohyb je také významný pro uskutečnění polarizace pozornosti. V Montessori školách se pohyb využívá při vzdělávacím procesu. Organizace vyučování musí takové učení umožnit. Děti sedí u stolků, jen pokud mají činnost s písemným projevem, jinak se prakticky po celou dobu volně pohybují po třídě. Podstatné je, že k poznání kultury lidstva i současné kultury je třeba připravit prostředí, které dítěti umožní pochopit svět v souladu s jeho věkem, jeho duševní úrovní, a zároveň mu přinese svým uspořádáním a obsahem podněty pro proces poznávání.

5. Vzdělávací obsah

5.1 Vzdělávací oblasti výchovně vzdělávacího systému podle Marie Montessori

5.1.1 Cvičení praktického života

Cílem je rozvoj pohybových a manipulačních dovedností, rozvoj sebeobsluhy, uspokojování tendence dítěte pohybovat se, zdokonalování a harmonizace činností dítěte, vedení k nezávislosti na dospělém, rozvíjení sebejistoty, smyslu pro zodpovědnost, smyslu pro řád a pořádek.

Ve všech činnostech jsou plněny přímé cíle souvisejícími se základními lidskými potřebami a nepřímé cíle, kdy dítě získává senzorkou zkušenost.

Cíl: získávání praxe v daných oblastech:

1. Péče o vlastní osobu a své tělo (např. rámy se zapínáním, zavazováním tkaniček, mytí rukou, přesýpaní malých předmětů, manipulace s malými)
2. Péče o okolí a společnost (prostírání stolu, zametání, péče o květiny)
3. Cvičení sociálních vztahů a zdvořilostních forem chování (přijetí zodpovědnosti ve skupině, prosba, poděkování, zdravení, naslouchání, pomoc, cvičení ticha)
4. Cvičení kontroly pohybu a cvičení ticha (rovnovážná cvičení a chůze po čáře - elipse, rozvoj jemné a hrubé motoriky, koordinace ruka-oko, trénování nezávislosti, koncentrace a řádu)

Obsahem jsou: suché aktivity (přesýpaní, nabírání, třídění, strouhání...), mokré aktivity (přelévání, nabírání, šlehání atd.), sebeobslužné aktivity a péče o druhé a okolí.

5.1.2 Smyslová výchova

Smyslová výchova je předstupněm abstraktního myšlení, je to cesta od uchopení k pochopení. Cílem je rozvoj poznávacích procesů, citů, vůle, rozvoj vnímání zrakového, hmatového, sluchového, čichového a stereognostického. Se smyslovým materiálem pracují děti od chvíle, kdy jsou schopny třídít různé předměty.

Obsahem je: zrakové vnímání velikosti, šířky, hloubky, délky, tvarů, barev, vzorů, hmatové vnímání velikosti, šířky, hloubky, délky, tvarů, povrchu materiálů, teploty, hmotnosti, sluchové vnímání tónů a zvuků, vnímání pohybu ruky – srtereognostický smysl – spojení hmatu a pohybů svalů na ruce s vyloučením zraku.

5.1.3 Jazykový materiál

Cílem je rozvoj řeči a jazyka, rozvoj vzájemné komunikace, rozvoj dovedností předcházejících čtení a psaní.

Obsahem je: mluvený jazyk (analýza slov, příběhy, výslovnost), počátky čtení (hláska + písmeno, fonetické čtení, čtení slov), počátky psaní (grafomotorika, pohybový trénink, malá tiskací písmena, sestavování slov z písmen – nácvik syntézy a analýzy slov).

Pro začátek psaní je nejlépe vystihnout „explozi psaní“, kdy dítě chce samo psát. Zdokonalování jemné motoriky ruky probíhá při práci se specifickými materiály. Pro počátek nácviku čtení používáme metodu vycházející z pedagogiky Montessori, která je podobná Genetické metodě. Děti se seznamují s písmeny, pracují s materiály, při kterých mohou vnímat rozdíl mezi písmeny více smysly, ke slovům přiřazují konkrétní předměty. Výuka jazyka slouží od počátku také k poznávání světa, proto jsou pro děti připraveny slova a obrázky s tématy, které dětem dávají smysl.

5.1.4 Matematika

V pedagogice M. Montessori se jedná o psychoaritmiku - prožitkovou matematiku. Cílem je rozvoj poznávacích procesů (logická oblast) a funkcí, rozvoj představivosti, rozvoj myšlenkových operací, smyslové prožití matematických operací, rozvoj vnímání, paměti a vůle. Matematický materiál v Montessori školách pomáhá u dětí včas podporovat a rozvíjet matematického ducha. Předstupeň matematiky – smyslové a konkrétní matematické pomůcky a materiály vedou - vedou děti k materializované abstrakci a pracují s nimi již od začátku. Úkolem tohoto materiálu je předvádět nevědomou a nestrukturovanou informaci do strukturovaného systému. Postupujeme vždy od konkrétního k abstraktnímu, od známého k neznámému.

Obsahem je: první počítání (do 10) – pojetí čísla sudá a lichá, desítková soustava – vytvoření konkrétní představy jednotky, desítky, sta i tisíce, zápis těchto čísel, případně základ pro početní operace.

M. Montessori mluví o matematice jako o cestě k poznání světa. Když je dítěti dána možnost pohybovat se, dotýkat se a pozorovat předměty, pomáhá mu to později lépe chápat matematické souvislosti a poznávat, že matematika je všude kolem nás.

5.1.5 Kosmická výchova

Cesta k pochopení „velkého řádu“, pochopení zákonitostí. „Pravým kosmickým posláním člověka je vítězství lásky a spravedlnosti mezi lidmi, utvoření světa přátelství.“ Kosmická výchova je integrujícím prvkem pedagogiky Montessori, její teorie i praxe. Cílem je rozvoj intelektu, rozvoj poznání, kreativity, uvedení do světa lidí, do života ve společnosti, poznávání kultury a umění, vedení ke zdravému životnímu stylu, vytváření odpovědného postoje k životnímu prostředí.

Obsahem je: živá příroda (biologie, botanika), neživá příroda (horniny, nerosty), historie (dějiny lidstva, planety Země), umění (výtvarné, hudební, kultura národa)

5.2 Integrované bloky

Integrojícím prvkem Montessori pedagogiky je Kosmická výchova. Zde jsou zahrnuty poznatky z různých oblastí, jako je matematika, jazyk, zoologie, botanika, geografie, času a historie, informace o vědě, technice a umění. Při realizaci jednotlivých témat reaguje učitelka na zájmy dětí. Některá z témat jsou návazná v průběhu celého školního roku. V následujícím školním roce děti pokračují v obohacení o další informace a prožitky. Učitel hodnotí průběh tématu a jeho přijetí dětmi podle evaluačního systému školy. Pracovní listy a dokončenou práci si děti ukládají do svých portfolií.

Při tvorbě měsíčních plánů si vybíráme vhodné vzdělávací cíle z následujících oblastí. Jejich realizace je možná v průběhu celého dne pobytu dítěte v mateřské škole.

1. Noví kamarádi (Kdo je můj kamarád, S kým žiju, Co mám a nemám rád, Pravidla slušného chování)
2. Moje smysly (Barvy a materiály, Ovoce a zelenina, Jak trávím den)
3. Listujeme knížkou (Oblíbená knížka, Čtyři roční období, Čím jezdíme ve městě, Povídky o mojí zemi)
4. Zimní svátky (Slavíme tradiční zimní svátky, Moje rodina)
5. Starám se o své tělo (Já, Moje tělo, Co dělám pro své zdraví, Světlo a tma)
6. Objevujeme svět (Evropa, Asie, Afrika, Amerika, Austrálie, Antarktida)
7. Zvířátka tu žijí s námi (Kdo tu žije - voda, země, vzduch, Kde to už znám, Život v lese)
8. Den Země (Velikonoce, Jak se starám o planetu, Vesmír)
9. Moje místo (Město a vesnice, Profese, Moje nejoblíbenější jídlo)
10. Sluníčko nás hřeje (Sportujeme, Co jsme se tu naučili, Loučení se školou)

1. **Noví kamarádi** (Kdo je můj kamarád, S kým žiju, Co mám a nemám rád, Pravidla slušného chování).

Smysl tématu: tento blok je zaměřen na vyjádření pocitů, vnímání kamarádů, spolužáků a dospělých, mezi kterými se pohybuje. Dítě se učí vnímat své pocity a vyjadřovat je při poznávání nového prostředí a nastavování pravidel pro společné soužití ve třídě (proces normalizace).

Cíl	Obsah	Výstup
<p>Dítě a jeho tělo</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozvoj pohybových schopností a zdokonalování dovedností v oblasti hrubé i jemné motoriky • rozvoj fyzické i psychické zdatnosti • osvojení si poznatků o těle a jeho zdraví, o pohybových činnostech a jejich kvalitě • osvojení si poznatků a dovedností 	<p>Činnosti zaměřené na poznávání vlastního těla</p> <p>Konstruktivní a grafické činnosti</p> <p>Navozování příjemné atmosféry</p>	<p>Zvládnout základní pohybové dovednosti, pohyb v různém prostředí</p> <p>Ovládat koordinaci ruky a oka, zvládat jemnou motoriku</p>

<p>důležitých k podpoře zdraví, bezpečí, osobní pohody i pohody prostředí</p> <ul style="list-style-type: none"> vytváření zdravých životních návyků a postojů jako základů zdravého životního stylu <p>Dítě a psychika</p> <p>Jazyk a řeč</p> <ul style="list-style-type: none"> rozvoj řečových schopností a dovedností receptivních (vnímání, naslouchání, porozumění) i produktivních (výslovnosti, vyjadřování) rozvoj komunikativních dovedností (verbálních i neverbálních) <p>Poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace</p> <ul style="list-style-type: none"> rozvoj paměti a pozornosti, představivosti a fantazie rozvoj tvořivosti (tvořivého myšlení, řešení problémů, tvořivého sebevyjádření) posilování přirozených poznávacích citů (zvědavosti, zájmu, radosti z objevování apod.) <p>Sebepojetí, city, vůle</p> <ul style="list-style-type: none"> poznávání sebe sama, rozvoj pozitivních citů ve vztahu k sobě získání relativní citové samostatnosti rozvoj schopnosti sebeovládání rozvoj poznatků, schopností a dovedností umožňujících pociť, získané dojmy a prožitky vyjádřit <p>Dítě a ten druhý</p> <ul style="list-style-type: none"> seznamování s pravidly chování ve vztahu k druhému vytváření prosociálních postojů (rozvoj sociální citlivosti, tolerance, respektu, přizpůsobivosti apod.) rozvoj kooperativních dovedností <p>Dítě a společnost</p> <ul style="list-style-type: none"> poznávání pravidel společenského 	<p>Smyslové a psychomotorické hry</p> <p>Zdravotně zaměřené činnosti</p> <p>Poslech čtených či vyprávěných pohádek a příběhů</p> <p>Společné diskuse, rozhovory, individuální a skupinová konverzace</p> <p>Hry a praktické úkony procvičující orientaci v prostoru i v rovině</p> <p>Motivovaná manipulace s předměty, zkoumání jejich vlastností</p> <p>Cvičení v projevovalání citů (zvláště kladných), v sebekontrolu a v sebeovládání (zvláště emocí záporných-hněvu, zlosti, úzkosti apod.)</p> <p>Činnosti zajišťující spokojenost a radost a vyvolávající veselí a pohodu</p> <p>Činnosti zaměřené na porozumění pravidlům vzájemného soužití a chování, spolupodílení se na jejich tvorbě</p> <p>Aktivita podporující sblížení dětí</p> <p>Aktivita vhodná pro přirozenou adaptaci dítěte</p>	<p>Napodobit jednoduchý pohyb podle vzoru a přizpůsobit pokynu</p> <p>Péče o čistotu a zdraví</p> <p>Porozumět slyšenému</p> <p>Vyjadřovat samostatně myšlenky, pocity</p> <p>Slovně reagovat, tvořit otázky a odpovídat</p> <p>Chápat prostorové pojmy (vpravo, vlevo, nahoře, dole apod.)</p> <p>Poznat a pojmenovat vše, čím je dítě obklopeno</p> <p>Odloučit se od rodičů, být aktivní i bez jejich opory</p> <p>Respektovat pravidla a přijímat povinnosti</p> <p>Projevovat co cítí a snažit se ovládat afektované chování</p> <p>Dodržovat dohodnutá a pochopená pravidla vzájemného soužití jak doma, tak ve třídě</p> <p>Respektovat potřeby jiného dítěte, dělit s eo hračky, pomůcky, úkoly</p> <p>Uplatňovat návyky v základních formách</p>
--	--	---

<p>soužití</p> <ul style="list-style-type: none"> rozvoj schopnosti žít ve společenství ostatních lidí (spolupracovat, spolupodílet se) rozvoj základních kulturně společenských postojů, návyků a dovedností dítěte vytvoření povědomí o mezilidských morálních hodnotách <p>Dítě a svět</p> <ul style="list-style-type: none"> seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije, vytváření pozitivního vztahu k němu osvojení si poznatků a dovedností potřebných k vykonávání jednoduchých činností v péči o okolí při spoluvytváření zdravého a bezpečného prostředí rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách 	<p>v prostředí mateřské školy</p> <p>Aktivity přibližující pravidla vzájemného styku (zdvořilost, ohleduplnost, spolupráce) a mravní hodnoty (dobro, zlo, spravedlnost, pravda, apod.) v jednání lidí</p> <p>Přirozené pozorování blízkého prostředí a života v něm, okolní přírody, kulturních i technických objektů</p> <p>Práce s literárními texty, s obrazovým materiálem, využívání encyklopedií</p> <p>Praktické užívání technických přístrojů, hraček a dalších předmětů a pomůcek, se kterými se dítě běžně setkává</p>	<p>společenského chování ve styku s dětmi a dospělými, zdravit, rozloučit se a poděkovat, vzít si slovo, když druhý domluví apod.</p> <p>Utvoří si představu o pravidlech chování a společenských normách</p> <p>Orientovat se bezpečně ve známém prostředí (doma, v budově, v blízkém okolí)</p> <p>Pomáhat pečovat o životní prostředí, dbát o pořádek, čistotu, starat se o rostliny, spoluvytvářet pohodu</p> <p>Všimát si změn a dění v nejbližším okolí</p>
--	--	---

2. Moje smysly (Barvy a materiály, Ovoce a zelenina, Jak trávím den)

Smysl tématu: tento blok je zaměřen na rzakové a hmatové vjemy, nahlédnutí do běžného denního programu. Děti se učí vnímat okolí zrakem a hmatem, získávají povědomí o časové posloupnosti dne.

Cíl	Obsah	Výstup
<p>Dítě a jeho tělo</p> <ul style="list-style-type: none"> rozvoj pohybových schopností a zdokonalování dovedností v oblasti hrubé i jemné motoriky rozvoj a užívání všech smyslů osvojení si věku přiměřených praktických dovedností vytváření zdravých životních návyků a postojů jako základů zdravého životního stylu <p>Dítě a psychika</p> <p>Jazyk a řeč</p> <ul style="list-style-type: none"> rozvoj řečových schopností a 	<p>Manipulační činnosti a jednoduché úkony s předměty a materiály</p> <p>Činnosti seznamující děti s věcmi, které je obklopují a jejich praktickým využitím</p> <p>Zdravotně zaměřené činnosti</p> <p>Samostatný slovní projev na</p>	<p>Zvládat jednoduchou obsluhu a pracovní úkony</p> <p>Ovládat koordinaci ruky a oka, zacházet s drobnými pomůckami a materiálem</p> <p>Mít povědomí o významu péče o čistotu a zdraví, aktivního pohybu a zdravé výživy</p> <p>Správně vyslovovat, ovládat</p>

Anotace

Jméno a příjmení:	Bc. Barbora Weingartová
Katedra:	Katedra primární a preprimární pedagogiky
Vedoucí práce:	Mgr. Alena Srbená, Ph.D.
Rok obhajoby:	2023

Název práce:	Environmentální výchova v alternativních mateřských školách
Název v angličtině:	Environmental education in alternative kindergarten
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá přístupem vybraných alternativních mateřských škol k oblasti environmentální výchovy. Teoretická část je zaměřena na předškolní vzdělávání, vymezení pojmu environmentální výchova a alternativní vzdělávání. Dále jsou charakterizovány typy alternativních škol, které mají nejčetnější zastoupení v České republice. Součástí praktické části je výzkumné šetření zpracované kvalitativní metodou, na základě rozhovoru, pozorování a analýzy dokumentů zvolených alternativních škol. Cílem výzkumného šetření je zjistit, zda a jak alternativní mateřské školy pracují s environmentální výchovou a jak různé typy alternativních mateřských škol podněcují děti k ochraně životního prostředí.
Klíčová slova:	Alternativní škola, environmentální výchova, lesní mateřská škola, mateřská škola, Montessori, Začít spolu
Anotace v angličtině:	The Bachelor's thesis deals with the approach of selected alternative kindergartens to environmental education. The theoretical part is focused on preschool education, definition of the concept of environmental education and alternative education. Next, the types of

	<p>alternative schools that are most represented in the Czech Republic are characterized. The practical part includes a qualitative survey research based on interviews, observations and analysis of documents of the selected alternative schools. The aim of the survey is to find out to what extent environmental education is an aspect of alternative kindergartens and how different types of alternative kindergartens encourage children to protect the environment.</p>
Klíčová slova v angličtině:	Alternative kindergarten, environmental education, forest kindergarten, kindergarten, Montessori, Step by Step
Přílohy vázané v práci:	<p>Příloha č.1: Záznamový arch pro rozhor s učiteli mateřských škol</p> <p>Příloha č.2. Záznamový arch pro pozorování mateřských škol</p> <p>Příloha č.3 Přepisy rozhovorů s učiteli mateřských škol</p> <p>Příloha č.4 Vyplněný záznamový arch pro pozorování – lesní mateřská škola</p> <p>Příloha č.5 Ukázka analýzy ŠVP Montessori mateřské školy</p>
Rozsah práce:	77
Jazyk práce:	Český jazyk